

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

Η ευρωπαϊκή προοπτική της Αλβανίας.

**Εστιάζοντας στο κράτος δικαίου και τη δημοσιονομική
σταθερότητα ως κριτήρια ένταξης.**

Αικατερίνη Μπουσδέκη

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2017

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International
Relations

Master Program in
«Governance and Public Policies»

The European perspective of Albania.
Focusing on the rule of law and fiscal stability as
membership criteria.

Aikaterini Bousdeki

Corinth, Greece, September 2017

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες οφείλω, κατά κύριο λόγο, στον επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας κ. Ν. Τζιφάκη για την πολύτιμη καθοδήγησή του στην εκπόνηση και ολοκλήρωση της παρούσας. Η συμβολή του υπήρξε καθοριστικής σημασίας για την επιτυχή ολοκλήρωσή της.

Επίσης, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου, η οποία με την υπομονή και τη βοήθειά της, στάθηκε πολύτιμος αρωγός στην προσπάθειά μου.

Δήλωση

Η διπλωματική εργασία αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας της συγγραφέως καθώς και του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Αποκλειστικός υπεύθυνος για τη σύνταξη της εργασίας είναι η ίδια η συγγραφέας, η οποία φέρει και την ευθύνη περί πνευματικών δικαιωμάτων τρίτων.

Η ευρωπαϊκή προοπτική της Αλβανίας.

Εστιάζοντας στο κράτος δικαίου και τη δημοσιονομική σταθερότητα ως κριτήρια ένταξης.

Σημαντικοί όροι : Αλβανία, Ευρωπαϊκή Ένωση, κράτος δικαίου, διαφθορά, δημοσιονομική σταθερότητα, άτυπη οικονομία.

Περίληψη

Το 2003, η Ευρωπαϊκή Ένωση διακήρυξε ότι όλα τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων είναι δυνητικά υποψήφια προς ένταξη. Η διαδικασία αυτή είναι μακρόχρονη και προϋποθέτει την εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο και τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις. Η ύπαρξη σταθερών θεσμών που να εγγυώνται το κράτος δικαίου ως θεμέλιο της φιλελεύθερης δημοκρατίας και η οικονομική και δημοσιονομική σταθερότητα αποτελούν μερικά από τα σημαντικότερα προαπαιτούμενα.

Στην Αλβανία, μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, πρωταρχικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής αποτελεί η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην πορεία αυτή, σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες είναι η διάχυτη διαφθορά που αποδυναμώνει το δικαστικό σύστημα και η κυριαρχία της άτυπης οικονομίας που δημιουργεί προσκόμματα στην υγιή ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς. Η χώρα έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο στους παραπάνω τομείς, αλλά η πρόοδος είναι κυρίως θεωρητική και νομική. Η τελική ενσωμάτωση στις ευρωπαϊκές δομές προϋποθέτει αλλαγή νοοτροπίας και ουσιαστική εφαρμογή των θεσμοθετημένων.

The European perspective of Albania.

Focusing on the rule of law and fiscal stability as membership criteria.

Keywords : Albania, European Union, rule of law, corruption, economic criteria, informal economy.

Abstract

In 2003, the European Union declared that all the Western Balkan states are potential candidates for accession. The process is lengthy and requires the alignment with the European requirements and the “*aquis*”. The existence of stable institutions guaranteeing the rule of law, as the foundation of liberal democracy, and also the achievement of financial stability, are some of the most important prerequisites.

In Albania, after the collapse of the communist regime, the country’s accession to the European Union was the primary objective of foreign policy. In this process, the widespread corruption, that weakens the judiciary and the domination of the informal economy, that hampers the sound development of the market economy, are significant deterrent factors. The country has made significant theoretical and legal progress in the above areas. Nevertheless, integration in the European structures requires a change of attitude and vigorous implementation of the adopted framework.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	5
1.1 Το κράτος δικαίου ως πολιτικό κριτήριο για την ένταξη στην ΕΕ . Η περίπτωση του αλβανικού δικαστικού συστήματος.....	5
1.2 Αδυναμίες του δικαστικού συστήματος.....	7
1.2.1 Ζητήματα εύρυθμης λειτουργίας των δικαστηρίων.	8
1.2.2 Αξιολόγηση, ανεξαρτησία και λογοδοσία των δικαστικών λειτουργών.	9
1.2.3 Η διαφθορά και το «εφαρμοστικό κενό».....	11
1.3 Μεταρρυθμίσεις για τον εξευρωπαϊσμό του θεσμικού πλαισίου.	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	20
2.1 Οικονομικές προκλήσεις για την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση και η περίπτωση της αλβανικής οικονομίας.	21
2.2 Αδυναμίες και προβλήματα της οικονομίας	23
2.2.1 Επίτευξη μακροοικονομικής και δημοσιονομικής σταθερότητας.....	23
2.2.2 Η άτυπη οικονομία και οι προεκτάσεις της.....	25
2.3 Οικονομικές μεταρρυθμίσεις	31
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	37
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ	43

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

1.1 Οι δείκτες της διαφθοράς στην Αλβανία.....13

2.1 Οικονομικοί δείκτες στην Αλβανία.....24

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΠ : Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΑΣΔ : Ανώτατο Συμβούλιο Δικαιοσύνης

ΔΒ : Δυτικά Βαλκάνια

ΔΝΤ : Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΣΣ : Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης

ΕΕ : Ευρωπαϊκή Ένωση

ΠΤ : Παγκόσμια Τράπεζα

ΣΣΣ : Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης

ΦΠΑ : Φόρος Προστιθέμενης Αξίας

ABA : American Bar Association

EC : European Commission

GCB : Global Corruption Barometer

GDP : Gross Domestic Product

HIDAA : High Inspectorate of Declaration and Audit of Assets and Conflicts of Interest

NiT : Nations in Transit

OSFA : Open Society Foundation for Albania

TI : Transparency International

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έτος 2003, μια δεκαετία και πλέον από την κατάρρευση του κομμουνισμού και ενώ οι περισσότερες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης βρίσκονταν στο κατώφλι της ένταξης, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έστρεψε το βλέμμα της στα Δυτικά Βαλκάνια¹ (ΔΒ), υιοθετώντας την «Ατζέντα της Θεσσαλονίκης για τα Δυτικά Βαλκάνια» (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Θεσσαλονίκης), η οποία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής της για την περιοχή. Σε αυτήν διακηρύσσει ότι «το μέλλον των ΔΒ βρίσκεται στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης... η μεγάλη πρόκληση πλέον είναι η προετοιμασία για την ένταξη στις ευρωπαϊκές δομές μέσω της υιοθέτησης ευρωπαϊκών προτύπων» (ΕΕ, 2003). Επίσης, αναγνωρίζει την ενσωμάτωση ως τη στρατηγική-κλειδί για το διττό σκοπό της ειρήνης και της ανάπτυξης της περιοχής (Belloni, 2009, σ. 313), καθώς και για τον εκδημοκρατισμό και την απομάκρυνση από τα αυταρχικά καθεστώτα του παρελθόντος (Börzel, 2011, σ. 8; Vachudova, 2014, σ. 122).

Το ενδιαφέρον της ΕΕ για τη διεύρυνσή της προς τα ΔΒ, στηρίζεται κυρίως σε γεωπολιτικούς λόγους. Τα μεγέθη των κρατών είναι τέτοια που τα οικονομικά πλεονεκτήματα για την ΕΕ είναι μικρής σημασίας, ενώ τα οφέλη σε επίπεδο ασφάλειας και σταθερότητας σημαντικά, καθώς η περιοχή μαστιζόταν από εθνικές συγκρούσεις, ανομία, οικονομική κατάρρευση και αστάθεια (Vachudova, 2014, σσ. 123-126).

Η προνομιακή σχέση των δύο μερών ενισχύθηκε με την υιοθέτηση κοινής ατζέντας και τη δέσμευση όλων των συμβαλλομένων για την εφαρμογή της. Η Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης² (ΔΣΣ) παρέμεινε το πλαίσιο της ευρωπαϊκής πορείας των χωρών της περιοχής μέχρι τη μελλοντική τους ένταξη. Η πρόοδος είναι σταδιακή και ο ρυθμός της εξαρτάται από την απόδοση της κάθε χώρας ξεχωριστά σε ένα ευρύ

---

¹ Στα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων περιλαμβάνονται η Αλβανία, η Βοσνία και Ερζεγοβίνη, η Κροατία, η ΠΓΔΜ, το Κοσσυφοπέδιο, το Μαυροβούνιο και η Σερβία.

² Η ΔΣΣ δρομολογήθηκε από την ΕΕ το 1999, ως το στρατηγικό πλαίσιο που στηρίζει τη βαθμιαία προσέγγιση των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων με την ΕΕ. Η συγκεκριμένη πολιτική βασίζεται σε διμερείς συμβατικές σχέσεις, χρηματοδοτική βοήθεια, πολιτικό διάλογο, εμπορικές σχέσεις και περιφερειακή συνεργασία (http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.2.html).

φάσμα μεταρρυθμίσεων, που προσδιορίζονται τόσο από το ισχύον πλαίσιο της ΔΣΣ, όσο και από τα «κριτήρια της Κοπεγχάγης»³.

Όσον αφορά τα υποψήφια κράτη, αυτή ακριβώς η ενταξιακή προοπτική αποτελεί έναν ισχυρότατο εξωγενή παράγοντα πίεσης για ριζικές τομές και σημαντική βελτίωση των κρατικών θεσμών (Elbasani, 2008, σ. 306; Vachudova, 2014, σ. 128). Άλλωστε, τα αναμενόμενα οφέλη από τη συμμετοχή στην ΕΕ, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη και συνεχή παρακολούθηση και αξιολόγηση από τα αρμόδια όργανα, συμβάλλουν αποφασιστικά στην προώθηση των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων. Το βασικό εργαλείο για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι η πολιτική της «αιρεσιμότητας», με την έννοια της σύνδεσης των λαμβανόμενων πλεονεκτημάτων, δηλαδή της πολιτικής και οικονομικής στήριξης και της συμμετοχής στην ΕΕ, με την εκπλήρωση ενός συγκεκριμένου προγράμματος ή προϋποθέσεων, όπως ορίζεται από τον Kubicek (στο Hoffmann, 2005, σ. 57). Όσο ισχυρότερα και πιο αξιόπιστα είναι τα κίνητρα για την ένταξη, τόσο μεγαλύτερη είναι η πολιτική αλλαγή που παρατηρείται⁴ (Börzel & Schimmelfennig, 2017, σ. 279).

Παράλληλα, βασική προϋπόθεση είναι η δυνατότητα της Ένωσης να απορροφήσει τα νέα μέλη, συνεχίζοντας να λειτουργεί αποτελεσματικά⁵. Είναι γεγονός, ότι τα τελευταία χρόνια οι ηγέτες και οι πολίτες της ΕΕ είναι πιο επιφυλακτικοί όσον αφορά την περαιτέρω διεύρυνση. Το δίλημμα για περαιτέρω διεύρυνση ή εμβάθυνση, σε συνδυασμό με τη δυνατότητα της ΕΕ να ενσωματώσει ουσιαστικά νέα μέλη, έχει προκαλέσει διχογνωμίες εντός της Ένωσης (Arvanitopoulos & Tzifakis, 2009, σσ. 12-17; Elbasani, 2008, σ. 305; Jano, 2008, σσ. 152-154). Το ζήτημα, πέραν των

---

³ Το 1993, ύστερα από τις αιτήσεις των πρώην κομμουνιστικών χωρών να προσχωρήσουν στην Ένωση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο όρισε τρία κριτήρια τα οποία πρέπει να πληρούν οι υποψήφιοι χώρες πριν την προσχώρησή τους. Τα νέα μέλη πρέπει να διαθέτουν : α) σταθερούς θεσμούς που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον σεβασμό και προστασία των μειονοτήτων, β) λειτουργούσα οικονομία της αγοράς και ικανότητα αντιμετώπισης των ανταγωνιστικών πιέσεων και των δυνάμεων της αγοράς εντός της Ένωσης και γ) την ικανότητα αποτελεσματικής εφαρμογής των υποχρεώσεων του κράτους μέλους, μεταξύ άλλων με προσήλωση στους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης. (<http://www.consilium.europa.eu/el/policies/enlargement/>)

⁴ Είναι γεγονός ότι η προενταξιακή πίεση για την επίτευξη των στόχων είναι μεγάλη, ωστόσο απαραίτητη, μιας και μετά την ένταξη η ΕΕ δεν διαθέτει πια εργαλείο πίεσης και οι μεταρρυθμίσεις ατονούν ή και αναιρείται σε ένα βαθμό η επιτευχθείσα πρόοδος (Börzel & Schimmelfennig, 2017; Vachudova, 2014, σ. 12).

⁵ Υπάρχει βέβαια και η άποψη ότι η ικανότητα της ΕΕ για ουσιαστική ενσωμάτωση των νέων κρατών μελών δεν πρέπει να θεωρείται κριτήριο, καθώς δεν εξαρτάται από τα υποψήφια κράτη, στο (Arvanitopoulos & Tzifakis, 2009, σ. 14).

πολιτικών και θεσμικών του προεκτάσεων, έχει και οικονομικές. Η οικονομική κρίση και οι συνέπειές της έχουν δημιουργήσει επιπλέον σκεπτικισμό σχετικά με την οικονομική δυνατότητα της ΕΕ να χρηματοδοτήσει τις νέες υποψήφιες χώρες (Vachudova, 2014, σσ. 124-126).

Μεταξύ των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων, η περίπτωση της Αλβανίας είναι ιδιαίτερη. Η ιστορική κληρονομιά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αρχικά, και του κομμουνισμού στη συνέχεια, υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες για την παρεμπόδιση της επιτυχούς μετάβασης της αλβανικής κοινωνίας σε μια σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία. Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες πρώην κομμουνιστικές χώρες που είχαν αναπτύξει την κοινωνία των πολιτών πριν την κομμουνιστική εποχή και μπορούσαν να αντλήσουν από την προηγούμενη εμπειρία για την οικοδόμηση της νέας εποχής, η Αλβανία δεν είχε κανένα τέτοιο σημείο αναφοράς (Bogdani & Loughlin, 2007, σ. 29; Panagiotou, 2011, σσ. 358-359).

Εντούτοις, παρά το φορτίο του παρελθόντος, διαθέτει κάποια συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τους βαλκανικούς της γείτονες. Σε αντίθεση με τα νεοσύστατα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, είναι ήδη για ένα αιώνα, ανεξάρτητο, κυρίαρχο κράτος με καθορισμένα και διεθνώς αποδεκτά σύνορα. Επίσης, η Αλβανία έχει εθνική ομοιογένεια (σε ποσοστό 98% του πληθυσμού) και δεν ταλανίζεται από εθνοτικές διαφορές. Άγνωστες είναι στην περιοχή και οι θρησκευτικές συγκρούσεις, μιας και οι Αλβανοί αυτοπροσδιορίζονται πρωτίστως με την εθνική και δευτερευόντως με τη θρησκευτική τους ταυτότητα (Bogdani & Loughlin, 2007, σσ. 30-31; Panagiotou, 2011, σσ. 360-361). Αξίζει τέλος να σημειώσουμε ότι η Αλβανία είναι μια χώρα που η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού της τάσσεται υπέρ της ευρωπαϊκής προοπτικής. Σε έρευνα που έγινε το 2014 τα στοιχεία είναι αποκαλυπτικά : 96% των Αλβανών εμπιστεύονται την ΕΕ και 92% θεωρούν ότι η χώρα τους θα ωφεληθεί πολλαπλά από την ένταξη (OSFA 2014, σ. 66, σ. 74).

Η Αλβανία αναγνωρίστηκε ως δυνητικά υποψήφια για ένταξη στην ΕΕ, μαζί με τα υπόλοιπα κράτη των ΔΒ, το 2003. Το ίδιο έτος ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις για την υπογραφή Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΣΣΣ), που κατέληξαν επιτυχώς το 2006 . Το 2009 η ΣΣΣ τέθηκε σε ισχύ και η Αλβανία υπέβαλλε επίσημο αίτημα ένταξης στις ευρωπαϊκές δομές. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνέδεσε την

απόδοση καθεστώτος υποψήφιας προς ένταξη χώρας με την ικανοποίηση δώδεκα βασικών προτεραιοτήτων (*key priorities*) (EC, 2010, σ. 11). Το 2014, με την ολοκλήρωση βασικών μεταρρυθμίσεων σε αρκετά ζητήματα, η Αλβανία ανακηρύχθηκε υποψήφια προς ένταξη, με τη σύσταση να εντείνει τις προσπάθειές της για την υλοποίηση των πέντε βασικών προτεραιοτήτων που εκκρεμούσαν (Council of the European Union, 2014, σ. 1). Έκτοτε συνεχίζει τη δύσβατη πορεία των μεταρρυθμίσεων προκειμένου να περάσει στο επόμενο στάδιο της ενταξιακής διαδικασίας.

Η παρούσα εργασία, αποσκοπεί στην εξέταση της προόδου της Αλβανίας για την εκπλήρωση των κριτηρίων ένταξης και την οριστική ενσωμάτωσή της στην ευρωπαϊκή κοινότητα, από το 2003 έως και το 2016, καθώς ανεξάρτητα από τη σημερινή κόπωση ή όχι της ΕΕ, τις ελλείψεις της και το βαθμό που επιθυμεί μια νέα διεύρυνση, οι περίπλοκοι εγχώριοι παράγοντες της υποψήφιας χώρας και η πολιτική θέληση για επανεκκίνηση παίζουν τον πρωτεύοντα ρόλο και ορίζουν το ρυθμό και την ποιότητα των μεταρρυθμίσεων (Jano, 2008, σσ. 154-155; Vachudova, 2014, σσ. 124-125).

Συγκεκριμένα στο πρώτο μέρος αναλύεται η σημασία του κράτους δικαίου και της δικαστικής μεταρρύθμισης ως πολιτικού κριτηρίου ιδιαίτερης βαρύτητας και μετασχηματιστικής δυναμικής. Παρουσιάζονται τα προβλήματα, οι λύσεις που έχουν υιοθετηθεί από την κυβέρνηση και τονίζεται ο ρόλος της διαφθοράς ως πρωταρχικού εμποδίου στην επίτευξη ουσιαστικής αλλαγής. Στο δεύτερο μέρος, αναλύεται η σημασία της δημοσιονομικής σταθερότητας ως οικονομικού κριτηρίου ένταξης και τα μέτρα που έχουν ληφθεί προς ικανοποίηση των ευρωπαϊκών απαιτήσεων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται, στο ευρύ φαινόμενο της παραοικονομίας, ως τη βασικότερη αιτία ανάσχεσης της οικονομικής προόδου. Η εργασία καταλήγει σε σχολιασμό των ευρημάτων και διαπιστώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Το κράτος δικαίου ως πολιτικό κριτήριο για την ένταξη στην ΕΕ . Η περίπτωση του αλβανικού δικαστικού συστήματος.

Στα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, αναφέρεται ως προαπαιτούμενο, μεταξύ άλλων «η ύπαρξη σταθερών θεσμών που εγγυώνται το κράτος δικαίου» (European Council, 1993, σ. 13). Με τον όρο κράτος δικαίου περιγράφεται εκείνο το νομικό σύστημα στο οποίο η δικαιοσύνη αποδίδεται με διαφάνεια στηριζόμενη σε κανονισμούς και νόμους, τα άτομα αλλά και οι θεσμοί λογοδοτούν για τις πράξεις τους, οι δικαστές είναι ουδέτεροι, όλοι έχουν πρόσβαση στα δικαστήρια και οι δικαστικές αποφάσεις διαθέτουν νομιμοποίηση και τίθενται σε ισχύ (Phillips, 2005, σ. 317). Η ύπαρξη του κράτους δικαίου διασφαλίζει ότι όλοι υπόκεινται στο νόμο και κανείς δεν είναι υπεράνω αυτού, αποτελώντας έτσι τον ακρογωνιαίο λίθο της φιλελεύθερης δημοκρατίας (Monique, 2008, σ. 5). Πρακτικά, το κράτος δικαίου περιλαμβάνει τη λειτουργία του δικαστικού συστήματος και την καταπολέμηση της διαφθοράς (Bogdani & Loughlin, 2007, σ. 51).

Τα πολιτικά κριτήρια ένταξης στην ΕΕ, δεν αναφέρονται συγκεκριμένα στους δικαστικούς θεσμούς, εντούτοις, όπως αναφέρει και ο Bumin (2015, σ. 1), «ένας αποτελεσματικός δικαστικός κλάδος είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την ανάπτυξη και τη σταθερότητα των δημοκρατικών κυβερνήσεων. Αυτό οφείλεται στη θεσμική ευθύνη των δικαστών να εγγυώνται το κράτος δικαίου και να ελέγχουν τις πολιτικές πρωτοβουλίες των κυβερνήσεων». Παρομοίως και ο Memeti (2014, σ. 58), μελετώντας ειδικότερα τα Δυτικά Βαλκάνια, έχει υποστηρίξει ότι «παρά το γεγονός ότι η έννοια του κράτους δικαίου είναι ευρεία, όταν αναφερόμαστε σε αυτό ως ευρωπαϊκή απαίτηση, η μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος αντιπροσωπεύει το σημαντικότερο συστατικό του ανασχηματισμού που πρέπει να κάνουν οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Η δικαστική μεταρρύθμιση είναι τόσο καίριας σημασίας που χρησιμοποιείται ως συνώνυμη με την αναδιάρθρωση του κράτους δικαίου».

Η επιδιωκόμενη αναδιάρθρωση είναι μια χρονοβόρα και απαιτητική διαδικασία, καθώς αφορά την αλλαγή του τρόπου λειτουργίας ενός ολόκληρου κλάδου της

κρατικής εξουσίας (Gramckow, 2011, σ. 62). Η διαδικασία της μεταρρύθμισης του δικαστικού συστήματος εξαρτάται και διαμορφώνεται κατά κύριο λόγο από τις επιλογές των εκάστοτε κυβερνητικών δυνάμεων. Οι πολιτικές ηγεσίες συχνά σχεδιάζουν και νομοθετούν με βάση τη μεγιστοποίηση της επιρροής και των προτεραιοτήτων τους. Ο πειρασμός για συγκέντρωση της εξουσίας στον εκτελεστικό κλάδο είναι μεγάλος και απαιτείται ισχυρή πολιτική βούληση ώστε οι εκλεγμένες κυβερνήσεις να δώσουν στη δικαιοσύνη το χώρο που χρειάζεται για να λειτουργεί ανεξάρτητα και αποτελεσματικά. Ο πολυκομματισμός, ο πολιτικός ανταγωνισμός αλλά και ο βαθμός διαφάνειας σε ένα πολιτικό περιβάλλον, αποτελούν επίσης παράγοντες που συνδέονται άμεσα με τη δημιουργία ενός βιώσιμου και λειτουργικού δικαστικού συστήματος (Mavrikos-Adamou, 2014, σ. 1057).

Σύμφωνα με τους Larkins (στο Vodo, 2012, σ. 3) και Memeti (2014, σ. 59), σκοπός του ανασχηματισμού πρέπει να είναι η δημιουργία ενός ανεξάρτητου, αποτελεσματικού αλλά και υποκείμενου σε έλεγχο δικαστικού σώματος, η τοποθέτηση των δικαστών βάσει ενός αυστηρά καθορισμένου πλαισίου που δεν χειραγωγείται από τους πολιτικούς, η ύπαρξη λειτουργών που παραμένουν αμερόληπτοι προς τα εμπλεκόμενα μέρη και που απαρτίζουν ένα θεσμό με τη δύναμη να ρυθμίζει τη νομιμότητα των κυβερνώντων και να προάγει τις συνταγματικές αξίες. Ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), συμπληρώνει τις έννοιες της διαφάνειας και της εφαρμογής των δικαστικών αποφάσεων ως το κλειδί για τη διατήρηση της εμπιστοσύνης των πολιτών και την ουσία της αποτελεσματικότητάς τους (OSCE ODIHR, 2009, σ. 4).

Η Αλβανία, κατά τη διάρκεια τεσσάρων και πλέον δεκαετιών, κυβερνήθηκε από μία από τις πιο άκαμπτες και καταπιεστικές δικτατορίες σε ολόκληρο το κομμουνιστικό μπλοκ παρουσιάζοντας ένα πρωτοφανές συνδυασμό καταστολής και απομόνωσης (Panagiotou, 2011, σ. 358). Η δικαιοσύνη ήταν υποταγμένη στη βούληση του Προέδρου του Κόμματος και της Κεντρικής Επιτροπής, καθώς και γενικότερα της εκτελεστικής εξουσίας με τα δικαστήρια να λαμβάνουν «τηλεφωνικά», εξ αποστάσεως οδηγίες από τα μέλη του κόμματος (ABA Roli, 2008, σ. 6). Σύμφωνα με μελετητές, η μετάβαση από τον κομμουνισμό στην κοινοβουλευτική δημοκρατία και τον πολιτικό πλουραλισμό, είχε να αντιμετωπίσει ένα δικαστικό σύστημα δίχως ξεκάθαρα όρια από την εκτελεστική εξουσία, εξαρτώμενο από την πολιτική ηγεσία .

Οι έννοιες της υπακοής σε ένα θεσμικό πλαίσιο και της ανάληψης των ευθυνών τους από τους κυβερνώντες ήταν άγνωστες σε αυτή την ανώριμη και τυπική, όχι ακόμη ουσιαστική, δημοκρατία. Το Δημοκρατικό Κόμμα του Μπερίσα και το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Νάνο⁶ που εναλλάσσονταν στη διακυβέρνηση της χώρας αποπειράθηκαν να ασκήσουν πιέσεις και έλεγχο στη δικαστική εξουσία, διορίζοντας ή και απολύοντας δικαστές ανάλογα με τις πολιτικές τους πεποιθήσεις σε μια προσπάθεια να εξαλείψουν κάθε λειτουργό του παλαιότερου καθεστώτος (Bogdani & Loughlin, 2007, σ. 47; Elbasani, 2004, σσ. 35-36; O' Brennan & Gassie, 2009, σ. 72). Στην Αλβανία, μόλις το 1998 με την υιοθέτηση του Συντάγματος θεσμοθετήθηκε η αρχή του διαχωρισμού των εξουσιών και τα δικαστήρια απέκτησαν τυπική τουλάχιστον ανεξαρτησία (ABA Roli, 2008, σ. 6). Το 2003 λοιπόν, που ξεκίνησαν οι επίσημες επαφές της χώρας με την ΕΕ, το δικαστικό σύστημα ήταν αδύναμο και αναποτελεσματικό και τα όρια μεταξύ των δικαστών και των πολιτικών δυσδιάκριτα (Vodo, 2012, σ. 2).

1.2 Αδυναμίες του δικαστικού συστήματος

Οι ετήσιες εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁷ από το 2003 έως και το 2016 αναδεικνύουν τα διαχρονικά και επαναλαμβανόμενα προβλήματα του δικαστικού συστήματος στην Αλβανία. Ζητήματα επάρκειας, αποτελεσματικότητας, διαφάνειας, αξιολόγησης, λογοδοσίας και ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας ταλανίζουν μεταξύ άλλων τον τομέα της δικαιοσύνης και δυσκολεύουν την εναρμόνιση με το ενωσιακό κεκτημένο. Τα προβλήματα έρχεται να επιστεγάσει η πανταχού παρούσα διαφθορά και το «εφαρμοστικό κενό».

---

⁶ Τα δύο κόμματα εναλλάσσονται στην πολιτική ζωή της Αλβανίας. Παρά το γεγονός ότι οι ηγέτες τους εμφανίζονται ένθερμοι υποστηρικτές των μεταρρυθμίσεων και την αλλαγής, υπήρξαν κομματικά στελέχη και προϊόντα του προηγούμενου καθεστώτος με παγιωμένες νοοτροπίες και πρακτικές (Bogdani & Loughlin, 2007, σ. 30).

⁷ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συντάσσει ετήσιες εκθέσεις για την πρόοδο της κάθε χώρας βασισμένη σε διάφορες πηγές : αναφορές από την αλβανική κυβέρνηση αλλά και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη, εκθέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, πληροφορίες από διεθνείς και μη-κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή.

1.2.1 Ζητήματα εύρυθμης λειτουργίας των δικαστηρίων.

Η επαρκής και αποτελεσματική λειτουργία του δικαστικού συστήματος είναι συνισταμένη πολλών παραγόντων. Μεταξύ αυτών οι σημαντικότεροι αφορούν θέματα κτιριακών εγκαταστάσεων, υλικοτεχνικών υποδομών, έγκαιρης διεκπεραίωσης των υποθέσεων και επαρκούς εκπαίδευσης των δικαστικών λειτουργών.

Οι κτιριακές υποδομές παρουσιάζουν τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές ελλείψεις. Η πλειονότητα των δικαστικών εγκαταστάσεων σε όλη την επικράτεια είναι ακατάλληλη (με εξαίρεση το καινούργιο και σύγχρονο κτίριο του Δικαστηρίου Σοβαρών Εγκλημάτων στην πρωτεύουσα που ολοκληρώθηκε το 2009). Τα πεπαλαιωμένα κτίρια, οι ελλείψεις επαρκών αιθουσών για συνεδριάσεις, χώρων αρχειοθέτησης, γραφείων του διοικητικού προσωπικού και της γραμματειακής υποστήριξης, ή χώροι δίχως προδιαγραφές ασφαλείας (ακόμα και χωρίς γεννήτριες για την παροχή ρεύματος κατά τις συχνές διακοπές της ηλεκτροδότησης), συνθέτουν μια εικόνα που απέχει πολύ από τα ευρωπαϊκά δεδομένα (EC, 2005, σ. 15; 2006, σ.8; 2007, σ.9).

Παράλληλα, οι υλικοτεχνικές υποδομές αποτελούν ένα ακόμη παράγοντα που επηρεάζει την απονομή της δικαιοσύνης. Απουσία δυνατότητας ηλεκτρονικής καταγραφής των πρακτικών των συνεδριάσεων, ενός ενιαίου πληροφοριακού συστήματος με κοινή βάση δεδομένων, δεδικασμένων και αποφάσεων για όλα τα δικαστήρια της χώρας και αυτοματοποιημένου υπολογιστικού προγράμματος για την τυχαία ανάθεση των υποθέσεων, αποτελούν με τη σειρά τους τροχοπέδη στην εύρυθμη λειτουργία του συστήματος.

Η διαφάνεια των διαδικασιών επηρεάζεται άμεσα από τις παραπάνω δυσκολίες. Η εκδίκαση των υποθέσεων σε μικρές αίθουσες, χωρίς δυνατότητα παρουσίας κοινού και δημοσιογράφων, αλλά και η πρακτική των κλειστών συνεδριάσεων στα γραφεία των δικαστών ελλείπει άλλου χώρου, δημιουργούν ερωτηματικά για την τήρηση των τυπικών διαδικασιών και τη νομιμότητα των αποφάσεων (EC, 2007, σ. 9; 2008, σ. 9; 2009, σ. 11; 2011, σ. 11; 2012, σ. 13; 2015, σ. 14). Η διαφάνεια επισκιάζεται παράλληλα από την έλλειψη δυνατότητας πρόσβασης των ενδιαφερομένων και όλων των πολιτών στα δικαστικά έγγραφα (EC, 2012, σ. 12).

Η αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος επηρεάζεται επιπλέον από τις καθυστερήσεις στην εκδίκαση των υποθέσεων (ακόμα και πλέον των τριών ετών). Η απουσία των μαρτύρων σε μια δίκη είναι καθημερινό φαινόμενο που οφείλεται στο διάτρητο σύστημα κλητεύσεων, στην αδιαφορία των πολιτών αλλά και στο φόβο για την ασφάλειά τους σε πιθανή περίπτωση κατάθεσης. Η σκόπιμη και συστηματική απουσία των δικηγόρων αποτελεί κοινά διαδεδομένη πρακτική για την αναβολή των διαδικασιών (EC, σ. 11 & σσ. 51-52; 2012, σ. 13), ενώ οι δικαστές δεν διαθέτουν έννομα μέσα να την επιβάλλουν (EC, 2013, σ. 39). Η ανοχή των δικαστών, η απροθυμία τους να ασκήσουν την έννομη εξουσία τους με σκοπό την αποκλιμάκωση του φαινομένου αλλά και η αποτυχία τήρησης της τάξης στην αίθουσά τους, ενισχύουν όχι μόνο την αναποτελεσματικότητα του συστήματος αλλά και τη γενικευμένη έλλειψη σεβασμού στο λειτούργημά τους (ABA Roli, 2008, σ. 27).

Η εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργών και των υπολοίπων εμπλεκόμενων στο δικαστικό σύστημα (δικηγόρων και δικαστικών υπαλλήλων) συχνά είναι ελλιπής. Ενδεικτικά, υπάρχουν δικαστές που έχουν φοιτήσει στην αντίστοιχη σχολή μόλις ένα εξάμηνο. Η σχολή των δικαστών που λειτουργεί, προοδευτικά βελτιώνει το επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης, αλλά αντιμετωπίζει θέματα χρηματοδότησης (EC, 2005, σ.14; 2007, σ.9; 2008, σ.9; 2009, σ. 10; 2012, σ. 12). Επίσης δεν δίνεται το απαιτούμενο βάρος στη συνεχή επιμόρφωσή τους επί των νομικών εξελίξεων, προκειμένου οι αποφάσεις τους να είναι επίκαιρες και επαρκώς αιτιολογημένες και δεν ενημερώνονται, παρά ακροθιγώς, για τις εξελίξεις στο ευρωπαϊκό δίκαιο (EC, 2008, σ. 9; 2015, σ. 12; 2016, σ. 16).

1.2.2 Αξιολόγηση, ανεξαρτησία και λογοδοσία των δικαστικών λειτουργών.

Στην Αλβανία η αξιολόγηση των δικαστών πραγματοποιείται σε τακτά χρονικά διαστήματα (3 ή 5 έτη), χωρίς όμως να είναι ξεκάθαρο ποιος φορέας είναι υπεύθυνος για το έργο αυτό, με αποτέλεσμα να εντοπίζονται χρόνιες αλληλοεπικαλύψεις αρμοδιοτήτων μεταξύ του Υπουργείου Δικαιοσύνης (Ministry of Justice) και του Ανωτάτου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης (High Council of Justice), (EC, 2005, σ. 14; 2007, σ. 9; 2008, σ. 9; 2009, σ. 10; 2011, σ. 11; 2012, σ. 12). Οι αποφάσεις για τις τοποθετήσεις, μεταθέσεις και προαγωγές των δικαστών (και ιδιαίτερα εκείνων του

Συνταγματικού Δικαστηρίου και του Ανωτάτου Δικαστηρίου), λαμβάνονται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, και κατ' επέκταση από το κόμμα που βρίσκεται στην εξουσία, δημιουργώντας σοβαρά ερωτηματικά για την ανεξαρτησία τους (EC, 2008, σ.9; 2011, σ. 11; 2015, σ. 13). Επίσης ο Πρόεδρος του κράτους έχει επιρροή μέσω της ψήφου του στα ανώτατα όργανα της δικαιοσύνης (EC, 2010, σ. 6).

Η επαγγελματική αξιολόγηση δεν βασίζεται σε αντικειμενικά, διαφανή και αυστηρά καθορισμένα κριτήρια που να λαμβάνουν υπόψη την εκπαίδευση, την εμπειρία, την οργανωτική ικανότητα και την ικανότητα έκδοσης επαρκώς αιτιολογημένων και κατανοητών αποφάσεων. Επίσης, η απόδοση των δικαστών βάσει στατιστικών στοιχείων αλλά και η άμεμπτη συμπεριφορά τους σύμφωνα με τον Κώδικα Δικαστικής Δεοντολογίας⁸ (Code of Judicial Ethics), αποτελούν παραμέτρους που συχνά δε λαμβάνονται υπόψη. Συνεπώς, οι μεταθέσεις και οι προαγωγές συχνά δεν βασίζονται στην ατομική αξία (EC, 2015, σσ. 13-14; Malaj, 2015, σ. 94 & σσ. 112-116, NiT, 2005, σ.25).

Το ζήτημα της δυνατότητας άρσης της ασυλίας που απολαμβάνουν οι δικαστές, για ενέργειες που κάνουν με την επίσημη ιδιότητά τους, αποτελεί αντικείμενο έντονων προβληματισμών. Ενώ η ΕΕ συνιστά τον περιορισμό της ασυλίας προκειμένου να λογοδοτούν σε περιπτώσεις όπου η συμπεριφορά τους κριθεί αντιδεοντολογική ή ακόμα και παράνομη, το Συνταγματικό Δικαστήριο το έτος 2008 ακύρωσε ως αντισυνταγματικό το νόμο που επέτρεπε τη δίωξη των δικαστών για άδικες αποφάσεις που είχαν λάβει, με το σκεπτικό ότι τους δημιουργεί επιπλέον πίεση κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

Εν κατακλείδι, σε άμεση συνάφεια με την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα των δικαστικών λειτουργιών βρίσκεται το θέμα των αποδοχών τους⁹ (EC, 2011, σ.11). Στην Αλβανία οι μισθοί των δικαστών βρίσκονται «κάτω από το όριο της αξιοπρέπειας» (Cohen, 2010, σ. 30), ενώ η αδυναμία των δικαστών, ειδικά στις μεγάλες πόλεις, να ανταποκριθούν στις οικονομικές ανάγκες, τους ωθεί στην

---

⁸ Παρά το γεγονός ότι ο εν λόγω Κώδικας υφίσταται από το 2000, οι περισσότεροι δικαστές αγνοούν την ύπαρξή του ή εξαντλούν τις διατάξεις του στην διατήρηση τυπικής ευγένειας και τάξης κατά τις συνεδριάσεις στην αίθυσά τους (Halo & Llubani, 2016, σ.75).

⁹ Στην έκθεση του Αμερικανικού Δικηγορικού Συλλόγου το 2008 για τη δικαστική μεταρρύθμιση στην Αλβανία (ABA Roli, 2008, σσ. 31-32) εκφράζεται και η αντίθετη άποψη, ότι αν κάποιος δικαστής είναι διεφθαρμένος, οποιαδήποτε αύξηση και να γινόταν θα είχε μικρή επίπτωση στις παράνομες πρακτικές του.

αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων εισοδήματος¹⁰ (ABA Roli, 2008, σ. 31). Για την διασφάλιση της ανεξαρτησίας τους οι αποδοχές τους επιβάλλεται να είναι ανάλογες του όγκου εργασίας, της πίεσης εκ του λειτουργήματός τους αλλά και της ανασφάλειας κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.¹¹ Όπως αναφέρει ο δικαστής V. Skënderi «η αλβανική κοινωνία πρέπει να καθιερώσει το μοντέλο ενός καλώς εκπαιδευμένου αλλά και καλώς αμειβόμενου δικαστή επιτρέποντάς του να διάγει μια αξιοπρεπή ζωή και όχι το μοντέλο ενός δικαστή που σέρνεται προσπαθώντας να συντηρηθεί και αναζητά τρόπους να εισπράττει επιπλέον χρήματα από δικηγόρους και πολίτες» (2016, σσ. 148-149).

1.2.3 Η διαφθορά και το «εφαρμοστικό κενό»

Ως «εφαρμοστικό κενό» αναφέρεται στη βιβλιογραφία η διάσταση ανάμεσα στο νομικό κείμενο και την πρακτική εφαρμογή του, γεγονός που φυσικά δεν αποτελεί αλβανική αποκλειστικότητα, αλλά παρατηρείται στη χώρα σε μεγάλο βαθμό. Η ψήφιση κανόνων δε διασφαλίζει αυτόματα και την απρόσκοπτη εφαρμογή τους και οι εξωτερικές παρεμβάσεις μπορούν να επηρεάσουν τους πιο τεχνικούς τομείς, που σε τελική ανάλυση δεν είναι και οι σημαντικότεροι (ABA Roli, 2008, σ. iii). Η άγνοια των πραγματικών δεδομένων που ο νόμος καλείται να αντιμετωπίσει, ο ελλιπής σχεδιασμός, η ποιότητα του νόμου, η υποχρηματοδότηση και η έλλειψη ισχυρής πολιτικής βούλησης συγκαταλέγονται στις αιτίες του αναπόφευκτου κενού που υφίσταται ανάμεσα στη δημιουργία και την επιβολή ενός νόμου.

Όπως αναφέρει κάθε χρόνο η έκθεση της ΕΕ για τη χώρα «απαιτείται εντονότερη προσπάθεια για την εφαρμογή των θεσμοθετημένων». Το μεγαλύτερο εμπόδιο για την σωστή εφαρμογή των νόμων είναι η διαφθορά (Nadgrodkiewicz, Nakagaki, & Tomicic, 2012, σ. 30).

Η διαφθορά ορίζεται από την Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank), ως η «κατάχρηση δημοσίου αξιώματος για ιδιοτελείς σκοπούς», ενώ επικεντρωμένη στον τομέα της

---

¹⁰ Σε συνεντεύξεις τους δικαστές αναφέρουν ότι οι αντίστοιχοί τους δημόσιοι υπάλληλοι υπουργείων δικαιούνται αυτοκίνητο, έξοδα μετακίνησης και παραμονής σε άλλη πόλη για υπηρεσιακές ανάγκες, ακόμα και τη χορήγηση δανείου για αγορά κατοικίας με ευνοϊκότερους όρους. Επισημαίνουν ακόμα διαφορές σε πληθώρα θεμάτων από τις μέρες άδειας μέχρι τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα (Skënderi, 2016).

¹¹ Στην Αλβανία δεν είναι σπάνιες οι απόπειρες εναντίον της ζωής των δικαστών.

δικαιοσύνης, σημαίνει την «ανάρμοστη επιρροή της δικαστικής πορείας μιας υπόθεσης από οποιονδήποτε δρώντα εντός του συστήματος των δικαστηρίων» (Transparency International, 2007, σ. xxi). Σύμφωνα με έρευνες η διαφθορά στην Αλβανία αποτελεί ενδημικό, συστημικό φαινόμενο και αιτία βαθιάς ανησυχίας για την κατάσταση του δικαστικού σώματος (Bogdani & Loughlin, 2007, σσ. 151-152; Irrega, 2006, σσ. 12-13). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Zhilla (2016) «είναι πράγματι ειρωνικό το γεγονός ότι οι προεκλογικές υποσχέσεις για καταπολέμηση της διαφθοράς βοήθησαν τόσο το Δημοκρατικό Κόμμα να κερδίσει τις εκλογές του 2005, όσο και τους Σοσιαλιστές αυτές του 2013. Ωστόσο στην Αλβανία, και παρά την ανακήρυξή της σε υποψήφια προς ένταξη στην ΕΕ χώρα, η διαφθορά ζει και βασιλεύει».

Τα στοιχεία των μετρήσεων των επιπέδων της διαφθοράς που πραγματοποιούνται από διάφορους διεθνείς οργανισμούς είναι αποκαλυπτικά για την έκταση του φαινομένου. Για τα έτη που εξετάζουμε (2003-2016), σύμφωνα με τα «Έθνη σε Μετάβαση» (Nations in Transit)¹², στο θέμα της διαφθοράς η Αλβανία παρέμεινε στο ίδιο σκορ (5.25), ενώ για το δικαστικό σώμα ο βαθμός από 4.25 το 2004, αυξήθηκε σε 4.75 το 2016. Στη «Διεθνή Έκθεση για τη Διαφθορά¹³», (Global Corruption Report), από την 107η (στις 125 χώρες) θέση το 2005 έπεσε στην 125η (στις 138 χώρες) το 2016.

Στα αίτια του φαινομένου αναφέρονται το πελατειακό σύστημα που επικρατεί στις σχέσεις των πολιτών με τους θεσμούς και είναι εντυπωμένο στη λαϊκή συνείδηση, η έλλειψη σεβασμού στο νόμο, η ανυπαρξία μιας ισχυρής και οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών, αλλά και το αδύναμο κράτος που λειτουργεί με δυσκολία δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος και κάνοντάς τα περισσότερο επιρρεπή στην άθηση της διαφθοράς (Bogdani, 2007, σσ. 151-152; Cheng & Zaum, 2011, σ. 1; Cohen, 2010, σ. 26; Kajsiu, 2013, σ.1016).

---

¹² Τα «Έθνη σε Μετάβαση», είναι το ερευνητικό πρόγραμμα του Freedom House για τη δημοκρατία στις 29 πρώην κομμουνιστικές χώρες. Η ναυαρχίδα του προγράμματος είναι η ετήσια έκθεση για τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις που εκδίδεται από το 1995 (<https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>). Οι αξιολογήσεις βασίζονται σε μια κλίμακα από το 1 έως το 7, με το 1 να αντιπροσωπεύει το υψηλότερο επίπεδο δημοκρατικής προόδου/διαφάνειας και το 7 το χαμηλότερο.

¹³ Ετήσια έρευνα κοινής γνώμης για την εμπειρία και τις αντιλήψεις της διαφθοράς της «Διεθνούς Διαφάνειας». Οι αξιολογήσεις βασίζονται σε κλίμακα από το 1 έως το 5, με το 1 να αντιπροσωπεύει την παντελή έλλειψη διαφθοράς και το 5 την εξαιρετική διάδοσή της.

Πίνακας 1.1

Οι δείκτες της διαφθοράς στην Αλβανία

	NiT Διαφθορά	NiT Δικαστικό σώμα	GCB Δικαστικό σώμα
2004	5.25	4.25	3.2
2005	5.25	4.50	-
2006	5.25	4.25	-
2007	5.00	4.00	3.8
2008	5.00	4.00	-
2009	5.00	4.25	-
2010	5.00	4.25	-
2011	5.00	4.25	-
2012	5.00	4.75	-
2013	5.25	4.75	4.3
2014	5.25	4.75	-
2015	5.25	4.75	-
2016	5.25	4.75	-

Πηγές : ΠΤ/Εθνη σε Μετάβαση, Διεθνής Διαφάνεια.

Η διαφθορά, στα Βαλκάνια γενικότερα και στην Αλβανία συγκεκριμένα, είναι μια κατάσταση με βαθιές ρίζες στην κουλτούρα και τη νοοτροπία των πολιτών. Ο πρωθυπουργός Φάτος Νάνο, το 2003, διακηρύσσει στο Κοινοβούλιο ότι «η διαφθορά είναι μια ανατολίτικη νοοτροπία εμφυτευμένη στον αλβανικό λαό» (Kajsiu, 2013, σσ. 1015-1016). Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι το χαμένο μέρος μιας δίκης, ακόμα και αν καταφανώς έχει άδικο θεωρεί την απόφαση αποτέλεσμα παράνομης συναλλαγής της άλλης πλευράς με το δικαστή (Vodo, 2012, σ. 11).

Οι έρευνες¹⁴ που γίνονται καταδεικνύουν την επικράτηση αυτής της αντίληψης, με αποτέλεσμα την απώλεια της εμπιστοσύνης των πολιτών στο κράτος (Prifti, 2016, σ. 534; TI, 2007, σ. 103). Οι πολίτες θεωρούν ότι όσοι σχετίζονται με την κρατική εξουσία, και δη με το δικαστικό κλάδο, είναι διεφθαρμένοι και πρέπει να αντιμετωπίζονται αναλόγως (ABA Roli, 2008, σ. 45). Οι αντιλήψεις των πολιτών για τη διαφθορά και τα φαινόμενα που την συνθέτουν συχνά δεν αντικατοπτρίζουν τα

¹⁴Το 2008 έρευνα της Gallup φανερώνει ότι μόλις το 22% έχει εμπιστοσύνη στη δικαστική εξουσία (Cohen, 2010, σ. 34).

πραγματικά μεγέθη επηρεάζοντας τόσο τις επίσημες μετρήσεις όσο και τις αντιδράσεις σε αυτή την κατάσταση¹⁵ (TI, 2007, σ. 104).

Σύμφωνα με την έκθεση της «Διεθνούς Διαφάνειας» για τη διαφθορά στο δικαστικό σύστημα παγκοσμίως, δύο είναι οι βασικοί τύποι διαφθοράς που επηρεάζουν κυρίως τη δικαιοσύνη : οι πολιτικές παρεμβάσεις από την εκτελεστική εξουσία και η δωροδοκία (TI, 2007, σ. xxii).

Οι πολιτικές παρεμβάσεις από την κρατούσα πολιτική εξουσία, παρά τις θεωρητικές βεβαιώσεις περί του αντιθέτου, είναι σύνηθες φαινόμενο, παραβιάζοντας πρακτικά το θεμελιώδες δημοκρατικό αξίωμα του διαχωρισμού των εξουσιών. Η αδιαφορία της κυβέρνησης για την εφαρμογή αποφάσεων που την αφορούν άμεσα¹⁶ αλλά και τα συνεχή προσκόμματα στην ομαλή λειτουργία του συστήματος είναι εκφάνσεις αυτού του φαινομένου. Όπως σημειώνεται στην έκθεσή του 2005 (NiT, σ. 8), «ο εκτελεστικός κλάδος ξεκάθαρα έχει το πάνω χέρι έναντι όλων των υπολοίπων θεσμών της διακυβέρνησης». Στις υποθέσεις που το ένα μέρος είναι κάποια κρατική αρχή, οι δικαστικές αποφάσεις αγνοούνται συστηματικά (ABA Roli, 2008, σ. 28; EC, 2011, σ. 52). Οι νομικές διατάξεις, δεν θεωρούνται υποχρεωτικής εφαρμογής αλλά διαπραγματεύσιμες και ο νόμος μπορεί να ερμηνεύεται κατά το δοκούν και την περίπτωση (Mavrikos-Adamou, 2014, σ. 1158).

Παράλληλα, η συμμετοχή και πολιτικών προσώπων στα όργανα αξιολόγησης και εκλογής των δικαστικών λειτουργών, έχει ως αποτέλεσμα την αποπομπή δικαστών μη ευνοϊκά προσκείμενων στην κυβέρνηση¹⁷, καθυστερήσεις και αντιπαραθέσεις στην πλήρωση κενών δικαστικών θέσεων και την τοποθέτηση πολιτικοποιημένων λειτουργών της δικαιοσύνης σε θέσεις-κλειδιά για τη διασφάλιση θετικών ετυμηγοριών συνθέτοντας μια απογοητευτική εικόνα (Halo & Llubani, 2016, σ. 11; EC, 2014, σ.40). Οι δικαστές αισθάνονται υποχρεωμένοι μετά την τοποθέτησή τους να τηρούν θετική στάση προς τις απαιτήσεις των λειτουργών της εκτελεστικής

---

¹⁵ Από την άλλη ο δικαστής V. Skenderi σε άρθρο του υποστηρίζει ότι αυτή η τελείως αρνητική δημόσια αντίληψη για τους δικαστές αποτελεί εν πολλοίς προϊόν συνεχούς προπαγάνδας, από την πλευρά της εκτελεστικής εξουσίας και των μέσων μαζικής ενημέρωσης που ελέγχουν, που γενικεύουν μεμονωμένες περιπτώσεις (2016).

¹⁶ Το 2004 μόλις το 34% των δικαστικών αποφάσεων είχαν εκτελεστεί (Nations in Transit, 2005)

¹⁷ Για παράδειγμα, της γενικής εισαγγελέως Ina Rama που ερευνούσε μέλη της κυβέρνησης για διαφθορά το 2012 (Nations in Transit, 2013, σ. 54).

εξουσίας προκειμένου να διατηρήσουν τη θέση τους, προάγοντας τα κρατικά συμφέροντα έναντι της προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων (TI, 2007, σ. 4).

Οι παραπάνω παράγοντες ερμηνεύουν την αποτυχία του δικαστικού σώματος να ανταποκριθεί στο ρόλο του ελέγχοντας την πολιτική εξουσία και επιβάλλοντας κυρώσεις όπου απαιτείται (Halo & Llubani, 2016, σ. 60). Έτσι, ελάχιστα δημόσια υψηλόβαθμα πρόσωπα κατηγορούνται για διαφθορά και ακόμα λιγότερα καταδικάζονται¹⁸ (EC, 2011, σ.14).

Περαιτέρω, δικαστικοί λειτουργοί και πολίτες είναι οι δυο όψεις της πιο διαδεδομένης μορφής διαφθοράς που επηρεάζει το κράτος δικαίου, της δωροδοκίας¹⁹. Σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα η δωροδοκία ορίζεται ως η «άμεση ή έμμεση υπόσχεση, πρόταση ή προσφορά οποιουδήποτε παράτυπου οφέλους²⁰ για τον ίδιο ή για τρίτο πρόσωπο προς ένα δικαστή, εισαγγελέα ή άλλο υπάλληλο των δικαστικών σωμάτων με σκοπό να εκτελέσει ή να παραλείψει να εκτελέσει μια ενέργεια σχετιζόμενη με το καθήκον του» (Ποινικός Κώδικας, άρθρο 19). Έτσι λοιπόν, οι πολίτες είναι ένοχοι «ενεργητικής δωροδοκίας» προσφέροντας χρηματικά ή άλλα ανταλλάγματα, ενώ οι δικαστές «παθητικής δωροδοκίας» όντας αποδέκτες αυτών. Η δωροδοκία θεωρείται ο παράγοντας που επηρεάζει περισσότερο τις δικαστικές αποφάσεις (Halo & Llubani, 2016, σ. 74) και είναι ευρέως διαδεδομένη (EC, 2008, σ.11).

---

¹⁸ Σύμφωνα με την έκθεση της «Διεθνούς Διαφάνειας» (Transparency International) που εξετάζει τους δείκτες της ακεραιότητας (National Integrity System Assessment) του 2016 για την Αλβανία, σχεδόν όλοι οι ηγέτες των σημαντικότερων ενεργών πολιτικών κομμάτων, ενώ έχουν κατηγορηθεί ή/και δικαστεί με την κατηγορία της διαφθοράς, τελικά απαλλάσσονται των κατηγοριών (Halo & Llubani, 2016, σσ. 29-30). Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο σημερινός Πρόεδρος της Αλβανίας Ilir Meta το 2011 εμφανίζεται σε βίντεο να συνομιλεί με πρώην Υπουργό για μεγάλης κλίμακας δωροδοκία. Αν και το βίντεο εξετάστηκε μέχρι και από αμερικάνικες υπηρεσίες και πιστοποιήθηκε η αυθεντικότητά του, στα αλβανικά δικαστήρια το απέρριξαν ως πλαστό και ο πολιτικός αθωώθηκε. Ο σημερινός πρόεδρος του Δημοκρατικού Κόμματος Lulzim Basha το 2008 απαλλάχθηκε από την κατηγορία της κατάχρησης εξουσίας και της παραβίασης της διαδικασίας υποβολής προσφορών για δημόσια έργα για διαδικαστικούς λόγους, ενώ ο Fatmir Mediu σημερινός πρόεδρος του Ρεπουμπλικανικού Αλβανικού Κόμματος, κατηγορούμενος το 2008 για την τραγωδία σε εργοστάσιο πυρομαχικών στην πόλη Gerdec, έλαβε αμνηστία με την ευκαιρία του εορτασμού της εκατοστής επετείου από την ίδρυση του αλβανικού κράτους.

¹⁹ Εκτός από τους μεμονωμένους πολίτες, οι πανίσχυρες αλβανικές εγκληματικές οργανώσεις δωροδοκούν ή/και εκφοβίζουν τους δικαστές (Phillips, 2005, σ. 317) με σκοπό τόσο να επιδιόχονται στις παράνομες δραστηριότητές τους χωρίς το φόβο της τιμωρίας όσο και να παρεμποδίζουν τις προσπάθειες εξυγίανσης, έχοντας μάλιστα και την ανοχή της πολιτικής εξουσίας και τη στήριξη πολιτικών συμφερόντων (O' Brennan & Gassie, 2009, σ. 79).

²⁰ Τα οφέλη μπορεί να είναι από χρήματα, επιταγές και πολύτιμα αντικείμενα μέχρι παραχώρηση κατοικιών, διακοπών, εισιτηρίων ή ακόμα και τίτλων σπουδών (Prifti, 2016, σσ. 536-537).

1.3 Μεταρρυθμίσεις για τον εξευρωπαϊσμό του θεσμικού πλαισίου.

Η αλβανική πολιτική εξουσία, προκειμένου να αντιμετωπίσει τα παραπάνω ζητήματα και να ανταποκριθεί, έστω και τυπικά, στις συνεχείς προτροπές για εξευρωπαϊσμό του θεσμού και μεταρρυθμίσεις, έκανε κάποια σταδιακά βήματα. Στην προσπάθεια αυτή για την εκ βάθρων αναδιοργάνωση και κυρίως σε ότι αφορά πρακτικότερα ζητήματα εκσυγχρονισμού και εκπαίδευσης, ο διεθνής παράγοντας έπαιξε σημαντικό ρόλο. Πλήθος διεθνών οργανισμών και φορέων (διπλωματικές αποστολές, ΜΚΟ, δικαστικές ενώσεις ανά τον πλανήτη) συμμετέχουν στο εγχείρημα²¹, με χρηματοδοτήσεις, γνωμοδοτήσεις για τους προτεινόμενους νόμους, εκτέλεση διαφόρων δράσεων εκσυγχρονισμού των υποδομών και εκπαίδευσης των δικαστικών υπαλλήλων στις νέες τεχνολογίες, καταδεικνύοντας έτσι τη σημασία του.

Ο σημαντικότερος ωστόσο φορέας, που ωθεί και κατευθύνει τη δικαστική αναδιοργάνωση είναι φυσικά η ίδια η ΕΕ, που στα χρηματοδοτικά της εργαλεία (CARDS, IPA) περιλαμβάνει πάντοτε δράσεις σχετικά με την ενδυνάμωση της ανεξαρτησίας και αποτελεσματικότητας των δικαστηρίων. Παράλληλα, η Επιτροπή της Βενετίας (Venice Commission) του Συμβουλίου της Ευρώπης, παρέχει συμβουλευτική στήριξη στην εκπόνηση νέων, συμβατών με τις ευρωπαϊκές υποχρεώσεις, νόμων.

Μελετώντας την εξέλιξη του αλβανικού νομικού πλαισίου για την περίοδο που μας ενδιαφέρει, παρατηρούμε αρχικά ότι μέχρι το 2008, η αντιμετώπιση των προβλημάτων στον τομέα της δικαιοσύνης υπήρξε αποσπασματική και στερείτο συναίνεσης, μεταφερόμενα από έτος σε έτος (OSFA, 2008, σ.41). Σε γενικές γραμμές παρατηρούνται καθυστερήσεις στην ψήφιση των νόμων (EC, 2007, σ. 9). Έτσι κατά τα πρώτα έτη, από το 2003 έως και το 2007 έγινε η αναδιοργάνωση του Ανωτάτου

---

²¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε :

- Το «Ίδρυμα Ανοιχτή Κοινωνία» (Open Society Foundation) με εκπόνηση μελετών, διοργάνωση ημερίδων και μετρήσεων κοινής γνώμης για το θέμα της δικαστικής μεταρρύθμισης (<https://www.opensocietyfoundations.org/>).
- Το πρόγραμμα τεχνικής υποστήριξης Euralius για την ενίσχυση των δικαστικών θεσμών στην πορεία προς την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση (<http://www.euralius.eu>).
- Την Αμερικάνικη Πρεσβεία μέσω του Γραφείου για την Εισαγγελική Ανάπτυξη, Υποστήριξη και Εκπαίδευση (OPDAT - Office of Prosecutorial Development Assistance and Training).
- Τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE - Organization for Security and Co-operation in Europe) με ενίσχυση των προσπαθειών για τη δικαστική μεταρρύθμιση και πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της διαφθοράς (<http://www.osce.org/presence-in-albania>).

Συμβουλίου Δικαιοσύνης (High Council of Justice), ρυθμίσεις για την εκπαίδευση των δικαστών και η υιοθέτηση του νόμου για τη Δήλωση και τον Έλεγχο των Περιουσιακών Στοιχείων (The Law on Declaration and Control of Assets), (NiT, 2005, σ. 29; Serjanaj, 2014, σ. 35).

Το 2008, τα δύο μεγάλα κόμματα συμφώνησαν σε ένα Εθνικό Σχέδιο για τη Δικαιοσύνη που όμως δεν εξειδικευόταν σε στόχους, δράσεις και μια σε βάθος χρόνου προοπτική (EC, 2008, σσ. 8-10). Επίσης, τον ίδιο χρόνο ψηφίστηκε ο νόμος για την οργάνωση του δικαστικού συστήματος²², που ενώ είχε σωστές κατευθύνσεις και διευθετούσε κάποια εκκρεμή ζητήματα (πχ. αρκετά λεπτομερή περιγραφή της διαδικασίας αξιολόγησης), περιείχε πολλές ασάφειες στον καθορισμό των αρμοδιοτήτων και κατ' επέκταση της ανεξαρτησίας των δικαστών (OSFA, 2008, σσ. 44-45), ενώ οι συγχωνεύσεις που προωθούσε οδήγησαν στην αντισυνταγματική απόλυση 24 δικαστών και αύξησαν το φόρτο εργασίας των κεντρικών δικαστηρίων (NiT, 2008, σ. 71).

Ταυτόχρονα, ιδρύθηκαν και δύο δικαστικές ενώσεις, ένα σημαντικό βήμα για την προαγωγή των απαιτήσεων του κλάδου, την ενίσχυση του επαγγελματισμού και την αναβάθμιση του ρόλου τους. Ωστόσο μια προσεκτικότερη εξέταση φανερώνει ότι οι δύο οργανώσεις λειτούργησαν μάλλον διαιρώντας και όχι συνασπίζοντας το δικαστικό σώμα μπροστά στα χρόνια προβλήματα που αντιμετωπίζει, καθώς έγιναν φορείς της διαμάχης ανάμεσα στο Υπουργείο και το ΑΣΔ (ABA Roli, 2008, σσ. 42-44).

Τα έτη 2008-2009 σημειώθηκαν θετικές εξελίξεις στα τεχνικής φύσεως ζητήματα με ένα ηλεκτρονικό σύστημα ανάθεσης υποθέσεων σε ικανοποιητική λειτουργία²³, την δημιουργία κοινής βάσης δεδομένων για όλα τα δικαστήρια αλλά και την εμφάνιση των πρώτων σχετικών στατιστικών στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης (EC, 2008, σ. 9; 2009, σ. 11).

---

²² Νόμος 9877/18.02.2008 « Περὶ τῆς οργάνωσης τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας στὴ Δημοκρατία τῆς Ἀλβανίας» (“On the organization of the judicial power in the Republic of Albania”).

²³ Στὴν πράξη χρησιμοποιήθηκαν δύο ηλεκτρονικά συστήματα ἀνάθεσης υποθέσεων, τὸ ἓνα μὲ πολὺ θετικὰ σχόλια ἀπὸ τοὺς δικαστὲς, ἐνὼ τὸ ἄλλο χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τὴν πλειοψηφία ὡς προβληματικὸ καθὼς ὁ μοναδικὸς παράγοντας ποὺ λάμβανε ὑπόψη κατὰ τὴν ἀνάθεση τῶν υποθέσεων εἶναι ὁ ἀριθμητικὸς, παραγνωρίζοντας τὴ φύση τῶν υποθέσεων (ABA Roli, 2008, σσ. 41-42).

Την υποβολή επίσημης υποψηφιότητας της Αλβανίας για συμμετοχή στην ΕΕ το 2009, ακολούθησαν δύο έτη πολιτικής πόλωσης και αναρχίας, γεγονός που δεν επέτρεψε να ψηφιστούν οι απαιτούμενοι νόμοι, μιας και απείχαν από τις συνεδριάσεις ο απαιτούμενος αριθμός βουλευτών (EC, 2011, σ. 5; Serjanaj, 2014, σ. 36). Το Νοέμβριο του 2011, η κυβερνητική πλειοψηφία και η αντιπολίτευση κατέληξαν σε πολιτική συμφωνία, η οποία σηματοδότησε το τέλος του πολιτικού αδιεξόδου, καθορίζοντας ταυτόχρονα ένα χρονοδιάγραμμα για την υιοθέτηση όλων των νόμων που εκκρεμούσαν απαιτώντας ενισχυμένη πλειοψηφία (EC, 2012, σ. 6).

Από το έτος 2012 ξεκινά και πάλι δειλά η εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης για τη Δικαστική Αναδιοργάνωση (EC, 2012, σ. 11), με την υιοθέτηση νέων μέτρων σχετικά με την ανεξαρτησία και την εθνική αξιολόγηση των δικαστών, αντιμετώπισης του ζητήματος του αρμοδίου φορέα για τις επιθεωρήσεις και αξιολογήσεις, μερικός περιορισμός της ασυλίας ανώτερων αξιωματούχων αλλά και επίλυση των ζητημάτων των υλικοτεχνικών υποδομών, της οργάνωσης και των εργασιακών συνθηκών των δικαστηρίων. Ψηφίστηκαν οι σχετικοί νόμοι που εκκρεμούσαν και σχεδιάστηκε ένα πλαίσιο αρχών και αντικειμενικών κριτηρίων για τις μετακινήσεις των δικαστικών λειτουργιών. Επιπλέον, δημιουργήθηκε μια διαδικτυακή εφαρμογή που επέτρεπε στους πολίτες να καταθέσουν τα παράπονά τους σε θέματα που αφορούν τη λειτουργία των δικαστηρίων (NiT, 2014, σ.61). Τέλος, ψηφίστηκαν οι νόμοι για την ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου και για ο νόμος για τους Συνηγόρους²⁴ (Serjanaj, 2014, σ. 36; EC, 2012, σσ. 11-12 & 52-53).

Αυτά τα διστακτικά, αλλά προς τη σωστή κατεύθυνση βήματα, αναγνωρίστηκαν το 2014 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που ανακήρυξε την Αλβανία υποψήφια προς ένταξη χώρα, τονίζοντας για άλλη μια φορά ότι το πεδίο της δικαστικής εξουσίας ανήκει στις πέντε βασικές προτεραιότητες της αλβανικής κυβέρνησης για πλήρη ένταξή της στην ΕΕ. Ιδιαίτερα τονίζεται η ζωτική σημασία του εποικοδομητικού διαλόγου κυβέρνησης και αντιπολίτευσης για τη βιωσιμότητα και την προαγωγή των μεταρρυθμίσεων (EC, 2014, σ. 1).

Έτσι ξεκίνησε μια σοβαρή προσπάθεια εκ βάθρων αναδιάρθρωσης και σχεδιασμού ενός δυτικοευρωπαϊκού δικαστικού συστήματος με την κατάρτιση σχετικού πλάνου για τα έτη 2014-2020 και τη δημιουργία μιας εθνικής επιτροπής με ίση εκπροσώπηση

²⁴ “Law on Administrative Court and the Law on Advocacy” (Serjanaj, 2014, σ.36).

κυβέρνησης και αντιπολίτευσης για τη Δικαστική Αναδιοργάνωση (Halo & Llubani, 2016, σ. 32). Στην εκπόνηση της Στρατηγική για τη Δικαστική Αναδιοργάνωση 2014-2020 (Judicial Reform Strategy) ενεργός ήταν η συμμετοχή της Επιτροπής της Βενετίας (EC, 2014, σ. 11).

Αξίζει να σημειώσουμε, ότι κατά τη διάρκεια όλης αυτής της περιόδου δε σημειώθηκε καμία πρόοδος στην καταπολέμηση της διαφθοράς εντός του δικαστικού συστήματος. Μέχρι και το 2011 σε ετήσια βάση η Επιτροπή επισημαίνει ότι «ενώ το νομικό πλαίσιο είναι εν πολλοίς αρκετό, η διαφθορά στο δικαστικό σύστημα είναι σοβαρό θέμα» (EC, 2011, σσ. 11-13 & 51). Η γενική ασυλία που απολαμβάνουν οι δικαστές και η τυπική και όχι ουσιαστική λειτουργία της ανεξάρτητης αρχής για τον έλεγχο των περιουσιακών στοιχείων (HIDAA), είναι παράγοντες αποτυχίας οποιασδήποτε προσπάθειας για τη λογοδοσία των δικαστών. Μόλις το 2012 εγκρίθηκαν κάποιες συνταγματικές τροποποιήσεις που περιορίζουν την ασυλία των δικαστών, επιτρέποντας την έρευνα και την ποινική τους δίωξη χωρίς προηγούμενη έγκριση. Το 2014 πια, αναφέρεται για πρώτη φορά η επιβολή κυρώσεων σε δικαστικό λειτουργό με την κατηγορία της διαφθοράς.

Η στενή συνεργασία με τα ευρωπαϊκά όργανα (αλλά και αμερικανικές πιέσεις) και η εκτόνωση της πολιτικής πόλωσης έφεραν καρπούς (NiT, 2017, σ.3). Το 2016 χαρακτηρίζεται έτος-ορόσημο για τη δικαιοσύνη στην Αλβανία. Η συνταγματική αναθεώρηση που ψηφίστηκε ομόφωνα από όλα τα κόμματα του κοινοβουλίου, (γεγονός πρωτόγνωρο για την μετά – κομμουνιστική πολιτική ζωή), αφορά βασικά τροποποιήσεις των άρθρων που αναφέρονται στη δικαιοσύνη (EC, 2016, σ. 4). Συνέπεια της αναθεώρησης ήταν η σύνταξη και ψήφιση μιας σειράς νόμων που αλλάζουν ριζικά το τοπίο και καθορίζουν λεπτομερώς όλες τις πτυχές του δικαστικού συστήματος : την αξιολόγηση των δικαστών, τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσης των δικαστηρίων και της εισαγγελίας, τα όρια της δικαστικής εξουσίας²⁵. Ενισχύεται το δικαστικό συμβούλιο, δημιουργείται ένα νέο σώμα επιθεωρητών, καθώς και Συμβούλιο για τις Δικαστικές Αναθέσεις με μεγαλύτερη ανεξαρτησία από την

---

²⁵«Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Αλβανίας» (Constitution of the Republic of Albania) 2016 και κυρίως τα άρθρα 81-85, 124-149

([http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)064-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)064-e)).

Αναλυτικά οι νόμοι που σχετίζονται με τη δικαστική μεταρρύθμιση στο εγχειρίδιο της Αλβανικής Σχολής Δικαστών ("Justice Reform Collection of Laws," 2017)

πολιτική εξουσία (EC, 2016, σσ. 14-15; Ibrahimi, 2016). Ιδιαίτερα σημαντικός και φιλόδοξος είναι ο νόμος για την εκ νέου αξιολόγηση των δικαστών βάσει της ακεραιότητας, της επαγγελματικής συνέπειας και του καθαρού ποινικού τους μητρώου, με σκοπό την αποπομπή από το σώμα όσων έχουν σχέσεις με εγκληματικές δραστηριότητες ή πρόσωπα που τις ασκούν (EC, 2016, σ. 13).

Συμπερασματικά, η επίσημη νομική αναδιάρθρωση των θεσμών, ιδιαίτερα κάτω από την πίεση της ευρωπαϊκής αιρεσιμότητας, έχει επιτευχθεί σε σημαντικό βαθμό (Cohen, 2010, σ. 12). Ωστόσο, συχνά οι νόμοι ψηφίζονται προς ικανοποίηση της διεθνούς κοινότητας και οι πολιτικοί αρκούνται στις λεκτικές υποσχέσεις. Τα στοιχεία καταδεικνύουν ότι όσον αφορά το δικαστικό σύστημα και την ενδιάθετη διαφθορά, η ουσιαστική εναρμόνιση, δηλαδή η εφαρμογή του εξευρωπαϊσμένου νομικού πλαισίου, βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Οικονομικές προκλήσεις για την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση και η περίπτωση της αλβανικής οικονομίας.

Η ικανοποίηση των πολιτικών κριτηρίων είναι απαραίτητη για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Η πλήρης ωστόσο ένταξη στην ΕΕ προϋποθέτει την εκπλήρωση και οικονομικών παραμέτρων. Η οικονομία αποτελεί έναν από τους τρεις θεμελιώδεις πυλώνες της ενταξιακής διαδικασίας (EC, 2016b, σ. 1).

Η σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης, είναι η εποχή της διεθνούς οικονομίας, της κοινής αγοράς που βασίζεται στην ελεύθερη διακίνηση αγαθών και κεφαλαίων, της ανάδυσης διεθνών χρηματοπιστωτικών συστημάτων και της ευκολότερης πρόσβασης σε ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών και προϊόντων (Paparajorgji, 2014, σ. 1). Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα πολιτικά συστήματα είναι πλέον αλληλένδετα με τα οικονομικά και οι θεσμοί της διακυβέρνησης συνδέονται με τα δημοσιονομικά επιτεύγματα. Οι κυβερνήσεις κρίνονται βάσει της πορείας της οικονομίας, της σταθερότητας των τιμών, του βαθμού ανάπτυξης και της πορείας των επενδύσεων (Milova, 2014, σ. 53). Στην πορεία για την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση, τα οικονομικά κριτήρια θέτουν ως προϋπόθεση για το υποψήφιο κράτος «να διαθέτει λειτουργική οικονομία της αγοράς και να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις ανταγωνιστικές πιέσεις και τις δυνάμεις της αγοράς εντός της Ένωσης» (European Council, 1993, σ. 13). Για το λόγο αυτό το δημοσιονομικό σύστημα της υποψήφιας χώρας υφίσταται βαθιές δομικές αλλαγές και τίθεται υπό στενή και συνεχή παρακολούθηση ώστε να ευθυγραμμιστεί με τις ενωσιακές απαιτήσεις (Mehillia & Zeneli, 2013, σ. 26).

Στην Αλβανία, η κατάρρευση του κομμουνιστικού συστήματος και των κεντρικά σχεδιασμένων οικονομιών, βρήκε τη χώρα τη φτωχότερη της Ευρώπης, ως απόρροια του μοντέλου διακυβέρνησης του Χότζα,²⁶ που βασιζόταν στην αρχή της αυτάρκειας και τελικά της άνευ προηγουμένου απομόνωσης από τις παγκόσμιες αγορές, τις διεθνείς εμπορικές σχέσεις, τις ξένες επενδύσεις και τα ανθρωπιστικά προγράμματα

---

²⁶ Ο Ενβέρ Χότζα (Enver Hoxha) ήταν ηγέτης της κομμουνιστικής Αλβανίας από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι το θάνατό του το 1985.

(Kaser, 2001, σ. 627). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει σε έκθεσή της η Αμερικανική Δικηγορική Ένωση (American Bar Association), «η οικονομική ανάπτυξη της χώρας ομοιάζε με εκείνη της υποσαχάριας Αφρικής» (ABA Roli, 2008, σ. 5). Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες πρώην κομμουνιστικές χώρες, η Αλβανία είχε βεβαρημένο ιστορικό αδράνειας, εσωστρέφειας, παντελούς απαγόρευσης ιδιοκτησίας και έλλειψης οποιασδήποτε προσπάθειας για προσαρμογή στα νέα διεθνή οικονομικά δεδομένα του τέλους του 20^{ου} αιώνα.

Η πρώτη δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος του Σαλί Μπερίσα, το 1992 προχώρησε σε μια «θεραπεία σοκ»²⁷ (Milova, 2014, σ. 60) με τη συνδρομή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), με αποτέλεσμα την επόμενη τριετία η Αλβανία από το χείλος της κατάρρευσης να βρεθεί με το μεγαλύτερο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης από όλα τα κράτη της περιοχής (περίπου 10% κατά μέσο όρο), με το εμπόριο και τις τιμές σχεδόν πλήρως απελευθερωμένα, τη ρύθμιση, με τη μεσολάβηση δυτικών τραπεζών, του εξωτερικού χρέους, που η προηγούμενη κατάσταση είχε κληροδοτήσει και τη σταθεροποίηση του νομίσματος. Ωστόσο, για άλλη μια φορά, η εφήμερη προσωπική πολιτική επιβίωση των κυβερνώντων και οι προεκλογικές παροχές, υπερίσχυσαν των αναγκαίων αλλά μακροπρόθεσμων και επίπονων διαρθρωτικών και θεσμικών αλλαγών που συνεχώς αναβάλλονταν. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με ένα λαό απαίδευτο στη συντριπτική του πλειοψηφία και με άγνοια της λογικής και των κανόνων που διέπουν την οικονομία της αγοράς, τις επενδύσεις και τις αποδόσεις επέτρεψε το 1996 την ραγδαία ανάπτυξη των «πυραμίδων»²⁸ (Panagiotou, 2011, σσ. 362-364).

Η αναπόφευκτη κατάρρευση αυτού του τεχνητού επενδυτικού σχεδίου, που σύμφωνα με υπολογισμούς, στις αρχές του 1997 είχε συγκεντρώσει περίπου 2 δις δολάρια σε καταθέσεις²⁹, σηματοδότησε την έναρξη μιας περιόδου έντονων εσωτερικών αναταραχών και συγκρούσεων, ενώ οδήγησε την αλβανική οικονομία από μια πρωτοφανή «ιστορία επιτυχίας» και πάλι στο σημείο εκκίνησης προς τον

---

²⁷ Έχει υποστηριχθεί ότι η επιλογή θεραπείας-σοκ κατά τη μετάβαση, είναι χαρακτηριστικό των κυβερνήσεων με δεξιό προσανατολισμό, ενώ οι αριστερές κυβερνήσεις έχουν συνδεθεί με μερική απελευθέρωση και διατήρηση μέρους του κυβερνητικού ελέγχου, μιας και αποτελούνταν από αναμορφωμένους κομμουνιστές (Björnskov & Potrafke, 2011, σ. 205).

²⁸ Επενδυτικό πρόγραμμα όπου τα χρήματα των νέων επενδυτών χρησιμοποιούνται για την απόδοση τεχνητών/ψευδώς επιτοκίων στους παλαιότερους επενδυτές.

²⁹ Το ποσό αντιστοιχούσε στα 2/3 των αποταμιεύσεων των Αλβανών πολιτών και περίπου στο 1/3 του ΑΕΠ (Milova, 2014, σ. 60).

τελικό στόχο της δημιουργίας μιας βιώσιμης και λειτουργικής οικονομίας της αγοράς και των απαραίτητων υποστηρικτικών θεσμών και πολιτικών στα πλαίσια της ΕΕ (Panagiotou, 2011, σ. 364).

2.2 Αδυναμίες και προβλήματα της οικονομίας

2.2.1 Επίτευξη μακροοικονομικής και δημοσιονομικής σταθερότητας

Στην πορεία για την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση, είναι γενικά παραδεκτό ότι το πρώτο βήμα για τη εγκαθίδρυση/διαμόρφωση μιας οικονομίας της αγοράς και ενός φιλελεύθερου οικονομικού περιβάλλοντος είναι η επίτευξη δημοσιονομικής και μακροοικονομικής σταθερότητας. «Η οικονομία δεν μπορεί να αναπτυχθεί με συστηματικό τρόπο αν δεν υφίσταται σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον» (World Economic Forum, 2009, σ. 5). Το μακροοικονομικό περιβάλλον είναι ένας πολύ σημαντικός και καθοριστικός παράγοντας της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας και περιλαμβάνει μια σειρά δεικτών όπως ο πληθωρισμός, το ισοζύγιο πληρωμών και η πιστοληπτική ικανότητα των χωρών (Ulman & Bujancă, 2014, σ. 432).

Στην Αλβανία, η νομισματική και δημοσιονομική πολιτική που ασκείται έχει ως στόχους τη διατήρηση θετικού ρυθμού ανάπτυξης, τη συγκράτηση του πληθωρισμού στα επίπεδα 2%-4% που έχει ορίσει η Τράπεζα της Αλβανίας (EC, 2005, σ. 25), την κατά το δυνατό συρρίκνωση του εξωτερικού ελλείμματος, τη σταθερότητα των τιμών και την εξασφάλιση της ρευστότητας του τραπεζικού κλάδου ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 (EC, 2009). Με βάση τις επίσημες αναφορές διεθνών οργανισμών που μετρούν τους δημοσιονομικούς δείκτες, παρατηρούμε ότι η Αλβανία από το 2004 και εξής, έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο σε επίπεδα συμβατά με αυτά της ΕΕ.

Πιο συγκεκριμένα, για τα έτη 2004-2008 ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης είναι υψηλός με μέσο όρο 6%, γεγονός που ερμηνεύεται εν μέρει και από τις σημαντικές δημόσιες επενδύσεις σε έργα κατασκευής οδικού δικτύου. Έκτοτε επιβραδύνεται σημαντικά για να φτάσει το 2013, χρονιά μεγάλης αβεβαιότητας και συσσώρευσης μη

εξυπηρετούμενων οικονομικών υποχρεώσεων της κυβέρνησης (EC, 2014), αλλά και χρονιά μεγάλων προεκλογικών δαπανών (Teqja, 2014), ουσιαστικά να μείνει στάσιμη στα επίπεδα του 1%. Έκτοτε με την υποστήριξη προγραμμάτων του ΔΝΤ, της λήψης κυβερνητικών μέτρων, τη μείωση των επιτοκίων, αλλά και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης του επιχειρηματικού κόσμου και την αναζωογόνηση των επενδύσεων επιτεύχθηκε σταδιακή αλλά σταθερή άνοδος (2,8% στα τέλη του 2015 και εκτιμώμενη ανάπτυξη 3.2% το 2016), (EC, 2016, σ.24). Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο θετικός ρυθμός ανάπτυξης δεν αντικατοπτρίζεται και στο ΑΕΠ (GDP), μιας και στην Αλβανία το 2008 ήταν στο 20% του ευρωπαϊκού μέσου όρου και το 2016 μόλις έφτανε το 30% (EC, 2013, σ.12).

Πίνακας 2.1

Οικονομικοί δείκτες στην Αλβανία

	ΑΝΑΠΤΥΞΗ	ΑΝΕΡΓΙΑ	ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ
2004	5,9	14.1	2,9
2005	6	14,1	2,2
2006	5.9	13,8	2,9
2007	6.0	13,2	3,4
2008	8	12,7	3,4
2009	3,3	13,8	2,3
2010	3,8	13,5	3,6
2011	3,1	13,3	3,5
2012	1,6	13,4	2
2013	1,4	13,2	1,9
2014	1,8	17,5	1.6
2015	2,8	17,1	1,9
2016	3,2	-	-

Πηγή : Εκθέσεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Παγκόσμια Τράπεζα.

Στον αντίποδα του θετικού ρυθμού ανάπτυξης βρίσκεται η πορεία του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημοσίου χρέους (Osmani, 2015, σ. 8). Η Αλβανία έχει ιστορικό υψηλού ελλείμματος που δημιουργείται από την περιορισμένη παραγωγική βάση, τα μη ανταγωνιστικά προϊόντα και τις χαμηλές εξαγωγές που βασίζονται στις σχέσεις με τις χώρες της ευρωζώνης. Η αυξητική τάση στις δημόσιες δαπάνες, οι συνεχείς κρίσεις στην παραγωγή ενέργειας και οι συνακόλουθες εισαγωγές επηρεάζουν αρνητικά το έλλειμμα (EC, 2008, σ. 19). Από το 2014 και εξής το συνεχώς αυξανόμενο δημόσιο χρέος που πλέον αγγίζει το 70% του ΑΕΠ αποτελεί

πιθανό παράγοντα αποσταθεροποίησης της μακροοικονομικής προσπάθειας της κυβέρνησης (EC, 2015, σ. 26) .

Ένας παράγοντα που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την πορεία των οικονομικών δεικτών στη γειτονική χώρα και είναι άξιος αναφοράς λόγω του μεγέθους του, είναι τα μεταναστευτικά εμβάσματα (EC, 2005, σ. 27). Με το δεδομένο ότι οι μετανάστες αποτελούν περίπου το 1/4 του πληθυσμού της Αλβανίας (ΠΤ στο Duval & Wolff, 2010, σ. 74), τα εμβάσματα αποτελούν στοιχείο μεγάλης σημασίας σε μια οικονομία μικρής κλίμακας, όπως η αλβανική, και λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των δημοσιονομικών σχεδιασμών . Η αυξητική πορεία που ακολούθησαν τα έτη 2004-2008 (που με εκτιμώμενο μέγεθος έφτασαν να αποτελούν σχεδόν το 20% του ΑΕΠ), συμπίπτει με την εποχή της ραγδαίας ανάπτυξης. Βέβαια, το μειονέκτημα είναι ότι το συντριπτικό ποσοστό αυτών των χρημάτων, λόγω της ένδειας που επικρατούσε, χρησιμοποιήθηκε κυρίως για καταναλωτικές δαπάνες και όχι για επενδυτικούς και αναπτυξιακούς σκοπούς (Duval & Wolff, 2010, σ. 77). Η μείωση έκτοτε του μεγέθους των εμβασμάτων ερμηνεύεται κυρίως από την κρίση που έπληξε ιδιαίτερα χώρες με μεγάλες αλβανικές μεταναστευτικές κοινότητες, την Ελλάδα και την Ιταλία, και δευτερευόντως από το γεγονός ότι με την πάροδο των ετών οι δεσμοί με την πατρίδα ατονούν (Bello, Gabeta, & Dhimitri, 2015, σσ. 7-8).

Η μείωση των εμβασμάτων αλλά και η επιστροφή μεταναστών πίσω στην Αλβανία, ήταν οι έμμεσες επιπτώσεις της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης στην αλβανική οικονομία (Muharremi, Madani, & Pelari, 2014, σσ. 399-400; NiT, 2012, σ. 52). Ο μικρός βαθμός έκθεσης και ενσωμάτωσής της στις διεθνείς αγορές, αν και μειονέκτημα για μια χώρα που προσπαθεί να αναπτύξει μια φιλελεύθερη οικονομία, συντέλεσε στο να μείνει άμεσα ανεπηρέαστη από τη διεθνή οικονομική κρίση (Bello et al., 2015, σ. 20; EC, 2008, σ. 20).

2.2.2 Η άτυπη οικονομία και οι προεκτάσεις της.

Όπως αναφέρουν οι Bogdani & Ludin (2007, σσ. 60-61) «η μακροοικονομική σταθερότητα ως προαπαιτούμενο της διαρκούς οικονομικής ανάπτυξης είναι

απαραίτητος, αλλά όχι επαρκής όρος για τη δημιουργία μιας επιτυχημένης οικονομίας της αγοράς... πρέπει να δοθεί προσοχή στην γκρίζα οικονομία που αντιπροσωπεύει ένα υψηλό ποσοστό του ΑΕΠ».

Η παραοικονομία³⁰ ορίζεται ως το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που δεν καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία και συνεπώς δεν φορολογούνται και δε συνεισφέρουν στο εθνικό εισόδημα (Balliu, 2014, σ. 234). Σύμφωνα με το Shneider, (2006, σ. 4-5) «η παραοικονομία περιλαμβάνει όλη τη νόμιμη παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών βασισμένη στην αγορά, η οποία αποκρύπτεται από τις δημόσιες αρχές προκειμένου να αποφευχθεί η καταβολή φόρων εισοδήματος και εργοδοτικών εισφορών και η ενασχόληση με γραφειοκρατικές διαδικασίες όπως η συμπλήρωση ερωτηματολογίων για στατιστικούς λόγους ή άλλων διαδικαστικών εγγράφων».

Το σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο της παραοικονομίας³¹ αποτελεί το σοβαρότερο ίσως πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Αλβανία στην προσπάθειά της να εκσυγχρονίσει το οικονομικό της μοντέλο και να ενσωματωθεί στις ευρωπαϊκές δομές. Επισκιάζει τις προσπάθειες διαρθρωτικής πολιτικής και γι' αυτό απαιτείται επείγουσα δράση αν η Αλβανία επιθυμεί να αποτελέσει μέρος της αγοράς της ΕΕ (Terezi & Karapici, 2013, σ. 1). Η παραοικονομία³² χαρακτηρίζεται από τους βασικούς συντελεστές που εμποδίζουν την οικονομική και πολιτική ανάπτυξη της χώρας, τον υγιή επιχειρηματικό ανταγωνισμό και την αύξηση της φορολογικής βάσης (Balliu, 2014, σ. 237; Terezi & Karapici, 2013, σ. 9).

Η παραοικονομία, ως κρυφή δραστηριότητα εξ ορισμού, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να μετρηθεί και να υπολογιστεί, μιας και όσοι εμπλέκονται σε αυτήν έχουν ισχυρό κίνητρο να μην το γνωστοποιήσουν, λόγω του φόβου των συνεπειών. Η ευρεία διάδοσή της κάνει την προσπάθεια συλλογής στοιχείων για την εξαγωγή στατιστικών,

---

³⁰ Οι όροι που χρησιμοποιούνται για το φαινόμενο από τους ερευνητές είναι «σκιάδης», «υπόγεια», «άτυπη», «παράλληλη», «δεύτερη», «μαύρη» και «γκρίζα» (Schneider, 2006, σ. 3; Terezi & Karapici, 2013, σ. 3).

³¹ Η άτυπη οικονομία εκτός από νόμιμες δραστηριότητες που εκτελούνται με παράτυπο τρόπο περιλαμβάνει και την εμπλοκή σε δραστηριότητες εξ ορισμού παράνομες όπως η διακίνηση ναρκωτικών, όπλων και ανθρώπων (δε θα ασχοληθούμε με αυτή την περίπτωση) (Olters, 2004, σσ. 3-4; Trebicka, 2014, σ. 504).

³² Αξίζει να αναφερθεί και η άποψη κάποιων ερευνητών ότι η γκρίζα οικονομία, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της μετάβασης, βοήθησε στην εκ νέου εκκίνηση της αλβανικής οικονομίας, παρέχοντας στους πολίτες μια ευκαιρία απασχόλησης, εισοδήματος και ικανοποίησης των βασικών τους αναγκών μέσα στη δίνη της γενικότερης κατάρρευσης και αναρχίας και συνέβαλλε σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη (Balliu, 2014, σ. 234; Gerxhani στο Boka & Torluccio, 2013, σ. 213; Terezi & Karapici, 2013, σσ. 1-2, σ. 8).

την ανάλυση των αιτίων και των αποτελεσμάτων της, και τελικά την αντιμετώπισή της έργο σχεδόν ακατόρθωτο. Σύμφωνα με τους μελετητές το μέγεθός της σχετίζεται άμεσα με το εισόδημα. Όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο του εισοδήματος σε μια χώρα, τόσο αυξάνονται τα ποσοστά της άτυπης οικονομίας (Balliu, 2014, σσ. 235-236). Για την Αλβανία, οι μετρήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί, βασισμένες σε διάφορες μεθόδους³³, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι αντιπροσωπεύει διαχρονικά τουλάχιστον το 1/3 του ΑΕΠ³⁴ της χώρας (Boka & Torluccio, 2013, σ. 213; Muharremi et al., 2014, σ. 401; Olters, 2004, σ. 3; Schneider, 2006, σ. 27; Trebicka, 2014, σ. 507).

Οι ρίζες της παραοικονομίας βρίσκονται στην περίοδο της μετάβασης από τον κομμουνισμό στη φιλελεύθερη οικονομία και την οικονομική κατάρρευση του 1997. Βασικά αίτια υπήρξαν εξαρχής η απουσία ανάλογης εμπειρίας, θεσμικού πλαισίου και ελέγχων που να ορίζουν και να στηρίζουν τη λειτουργία του νεοφιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου. Έτσι, η κουλτούρα και η πρακτική της άσκησης οικονομικής δραστηριότητας έξω από τους κανόνες κατέστη κοινός τόπος και παράδοση στη συνείδηση των πολιτών (Boka & Torluccio, 2013, σ. 213).

Μέσα από το πλήθος των μελετών για το ζήτημα, ως σημαντικότερη αιτία της άτυπης οικονομίας αναφέρονται οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές και οι εργοδοτικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά μεταξύ του συνολικού κόστους εργασίας στην επίσημη οικονομία και των κερδών μετά από φόρους, τόσο μεγαλύτερο είναι το κίνητρο για μια επιχείρηση να λειτουργεί άτυπα. Σε αυτό προστίθεται η αδυναμία δημιουργίας μιας ενιαίας και αξιόπιστης βάσης φορολογικών δεδομένων (Fortuzi, 2015; Schneider, 2006, σσ. 6-7; Trebicka & Noti, 2016, σσ. 363-364).

Η πληθώρα, η πολυπλοκότητα και η ασάφεια των νομικών και διοικητικών κανονισμών και η γραφειοκρατία που αφορούν τη δήλωση των επιχειρήσεων, τις

---

³³ Για τους διάφορους έμμεσους τρόπους υπολογισμού της άτυπης οικονομίας ιδιαίτερα περιεκτικό και περιγραφικό είναι το άρθρο του Schneider, "Shadow Economies and Corruption All Over the World. What Do We Really Know?" (2006). Ιδιαίτερα για την περίπτωση της Αλβανίας οι μέθοδοι που έχουν χρησιμοποιηθεί ευρύτερα είναι η μέθοδος της ασυμφωνίας των εθνικών λογιστικών λογαριασμών, της απλής συναλλαγματικής αναλογίας και της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας (national account discrepancies method, simple currency ratio method, electrical energy consumption method/Kaufmann - Kaliberda method) (Boka & Torluccio, 2013; Trebicka, 2014).

³⁴ «Σύμφωνα με επίσημες πηγές το 70%-80% της αλβανικής οικονομίας είναι ανεπίσημη» (Paskali, 2015, σ. 18).

διαδικασίες αδειοδότησης, τους περιορισμούς στην αγορά εργασίας, τους εμπορικούς φραγμούς ενισχύουν την τάση της λειτουργίας έξω από τα επίσημα πλαίσια. Οι νομικές απαιτήσεις συχνά είναι απλά πολύ δύσκολο να ικανοποιηθούν από τους απλούς πολίτες και η τήρησή τους δεν έχει οικονομική λογική (Nadgrodkiwicz et al., 2012, σσ. 16-17; Schneider, 2006). Οι προσπάθειες γρήγορου εξευρωπαϊσμού του θεσμικού πλαισίου κατά τα δυτικά πρότυπα συνήθως δεν ανταποκρίνονται στην τοπική πραγματικότητα φέρνοντας αποτελέσματα αντίθετα από τα αναμενόμενα.

Επιπλέον, η μακρόχρονη επιφυλακτικότητα προς τους κρατικούς θεσμούς και η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος, εν πολλοίς προϊόν της μακρόχρονης παραμονής υπό κομμουνιστικό καθεστώς, η ανυπαρξία φορολογικού ήθους και η ευρεία αποδοχή και ανεκτικότητα έναντι του φαινομένου όχι μόνο από την κοινωνία αλλά και από τους επίσημους φορείς προάγουν το φαινόμενο. Η κοινή πεποίθηση ότι η κυβέρνηση είναι διεφθαρμένη οδηγεί τους φορολογούμενους να φοροδιαφεύγουν (Balliu, 2014).

Σύμφωνα με το Shneider στις χώρες με χαμηλό εισόδημα, όπως η Αλβανία, η σκιώδης οικονομία και η γραφειοκρατική διαφθορά λειτουργούν συμπληρωματικά, ενισχύοντας η μία την άλλη. Η διαφθορά είναι απαραίτητη για την επέκταση των άτυπων δραστηριοτήτων και παράλληλα οι άτυπες δραστηριότητες απαιτούν δωροδοκίες και διεφθαρμένες πρακτικές (Dreher & Schneider, 2010). Μεγάλο είναι το ποσοστό των επιχειρήσεων που δωροδοκούν δημοσίους υπαλλήλους για την έκδοση πιστοποιητικών και αδειών αλλά και την αποφυγή ελέγχων (Terezi & Karapici, 2013, σ. 4).

Οι συνέπειες της παραοικονομίας, στην περίπτωση της Αλβανίας, μεταφράζονται σε φοροδιαφυγή ή απόκρυψη κερδών, άσκηση αδήλωτης επιχειρηματικής δραστηριότητας στους τομείς κυρίως των υπηρεσιών, των κατασκευών και του εμπορίου, απασχόληση εργαζομένων χωρίς την καταβολή των προβλεπόμενων ασφαλιστικών εισφορών, και εκτέλεση χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων (δανεισμού, μεταφοράς χρημάτων) εκτός των επίσημων καναλιών. Η γκρίζα οικονομία είναι αλληλένδετη με άλλους παράγοντες όπως την κρατούσα διαφθορά στις διοικητικές υπηρεσίες, την αδυναμία του τραπεζικού συστήματος και τη συνήθεια της εκτέλεσης των συναλλαγών με μετρητά. Επίσης η ύπαρξή της διαταράσσει την ορθότητα και ακρίβεια των εθνικών στατιστικών στοιχείων και έχει

αρνητικό αντίκτυπο στην ανταγωνιστικότητα μην επιτρέποντας στις επιχειρήσεις να επεκταθούν και να αξιοποιήσουν τα οφέλη της κοινής αγοράς.

Βασικός πυλώνας για την τυποποίηση της οικονομίας και την ύπαρξη ευνοϊκού ή μη επιχειρηματικού κλίματος σε μια χώρα είναι το φορολογικό σύστημα (Muharremi et al., 2014, σ. 398; Tanto, 2016, σ. 259). Όσο αφορά το σύστημα της συλλογής των φόρων, η παραοικονομία παίρνει τη μορφή τόσο της φοροδιαφυγής, όσο και της φοροαποφυγής³⁵. Η πρώτη δηλώνει γενικά τις προσπάθειες ιδιωτών, επιχειρήσεων και άλλων φορέων να αποφύγουν την πληρωμή των φόρων παραβιάζοντας το νόμο και συνεπάγεται τη σκόπιμη παραποίηση ή απόκρυψη από τις αρχές των πραγματικών τους στοιχείων, είτε αυξάνοντας τις κρατήσεις είτε μειώνοντας τα κέρδη τους στη δήλωση, ώστε να μειώσουν τη φορολογική υποχρέωση που τους αναλογεί. Αντίθετα η δεύτερη είναι η νόμιμη εκμετάλλευση του φορολογικού καθεστώτος προς ίδιον όφελος, δηλαδή η προσπάθεια να μειωθεί το ποσό του φόρου που πρέπει να καταβληθεί με τρόπο εντός των ορίων του νόμου (Balliu, 2014, σ. 234; Muharremi et al., 2014, σ. 404; Tanto, 2016, σσ. 259-261; Terezi & Karapici, 2013, σ. 3).

Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η κυβέρνηση να προχωρά στην εκ νέου επιβολή φόρων ώστε να αντισταθμίσει τα χαμηλά έσοδα που δεν αρκούν για την αποτελεσματική λειτουργία του κρατικού μηχανισμού, την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών στους πολίτες και την μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος. Παρά τις συνεχείς ρυθμίσεις, η περιορισμένη φορολογική βάση συνεπάγεται περιστολή δημοσίων εσόδων, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε αύξηση της φορολογίας δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο που τελικά ενισχύει την παραοικονομία και επηρεάζει άμεσα την άσκηση αποτελεσματικής δημοσιονομικής πολιτικής (Trebicka & Noti, 2016, σσ. 366-368).

Σε άμεση συνάρτηση με την παραοικονομία βρίσκεται ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα της αλβανικής οικονομίας, τα επίπεδα της ανεργίας. Ο δείκτης απασχόλησης σε μια χώρα είναι ένας παράγοντας που φανερώνει την ύπαρξη υγιούς ή όχι οικονομικού συστήματος. Στην περίπτωση της Αλβανίας, οι μετρήσεις δυσχεραίνονται λόγω της υψηλής μετανάστευσης και της «κρυμμένης» (hidden) εργασίας (EC, 2005, σσ. 27-

---

³⁵ Σύμφωνα με μετρήσεις το διάστημα 1993-2013 η φοροδιαφυγή εκτιμάται περίπου στο ποσό των 645 δισεκατομμυρίων lek (Trebicka & Noti, 2016, σ. 366).

28), ωστόσο κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ και είναι ευρύτερα διαδεδομένη ανάμεσα στους νέους. Η έλλειψη επαρκούς εισοδήματος για αξιοπρεπή διαβίωση ωθεί τους πολίτες στην «μαύρη», αδήλωτη εργασία, μιας και οι άμεσες βιοποριστικές ανάγκες υπερτερούν της φορολογικής συνείδησης και της κατοχύρωσης εργασιακής εμπειρίας (Balliu, 2014, σ. 238; Fortuzi, 2015, σ. 740). Ο τομέας των κατασκευών, των μεταφορών, του λιανικού εμπορίου αλλά και των υπηρεσιών εστίασης (EC, 2005, σ. 17), λειτουργούν εν πολλοίς έξω από ένα αδύναμο κρατικό μηχανισμό που αδυνατεί να τους καταγράψει και να τους ελέγξει, δημιουργώντας έτσι στους παράνομα εργαζομένους μια ψευδαίσθηση ασφάλειας και κανονικότητας (Balliu, 2014, σ. 238-239; Muharremi et al., 2014, σ. 401; Trebicka & Noti, 2016, σ. 365).

Το μέγεθος της άτυπης οικονομίας απειλεί το δίκαιο ανταγωνισμό που είναι με τη σειρά του το βασικό εργαλείο ανάπτυξης (Fortuzi, 2015, σ. 739). Ο αθέμιτος ανταγωνισμός που δημιουργείται όταν σε ένα οικονομικό σύστημα πλέον του 50% της επιχειρηματικής δραστηριότητας εκτελείται εκτός των επίσημων καναλιών είναι φυσικό να αποθαρρύνει πιθανούς διεθνείς ή και εγχώριους επενδυτές (Boka & Torluccio, 2013, σ. 213). Η Αλβανία με τον πλούτο των παραγωγικών της πηγών, την άμεση και χωρίς δασμούς πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά και το χαμηλό εργασιακό κόστος (Uldedaj, 2009, σσ. 1-2), θα μπορούσε να αποτελέσει πόλο έλξης μεγάλου αριθμού σημαντικών στρατηγικών επενδυτών. Όπως έχει παρατηρηθεί και στις υπόλοιπες πρώην κομμουνιστικές χώρες, που είχαν παρόμοιο με την Αλβανία οικονομικό παρελθόν, όσο οι χώρες προσέγγιζαν την ένταξή τους στην ΕΕ και οι επενδυτικοί κανόνες τους ευθυγραμμίζονταν με τα διεθνή πρότυπα, τόσο αυξανόταν η ροή ξένων κεφαλαίων (Bitzenis & Szamosi, 2009, σ. 190). Η σημασία των άμεσων ξένων επενδύσεων είναι διττή τόσο λόγω των κεφαλαίων που εισρέουν (και επιδρούν θετικά στο έλλειμμα) όσο και λόγω της εισαγωγής νέων τεχνολογιών και καλών επαγγελματικών πρακτικών. Οι επενδύσεις σε μεγάλο βαθμό κατευθύνονται σε τομείς μη-εξαγωγίμους όπως οι υποδομές ενώ πρέπει να επιδιώξουν ενσωμάτωση στις παγκόσμιες εμπορικές αλυσίδες (EC, 2016b).

Η σημαντική κυκλοφορία χρημάτων έξω από το τραπεζικό σύστημα και τα επίσημα κανάλια ενισχύουν περαιτέρω την παραοικονομία (Balliu, 2014, σ. 241). Η χρήση των μετρητών ως το μοναδικό (μέχρι πρόσφατα) μέσο συναλλαγής στην Αλβανία

συμβάλλει με τη σειρά της στη γιγάντωση και παγίωση της άτυπης οικονομίας σε βάρος της επίσημης και μετρήσιμης (Muharremi et al., 2014, σ. 406). Επιπλέον η πλειοψηφία των πολιτών κρατάει τα χρήματά της εκτός του τραπεζικού συστήματος (Trebicka, 2014, σ. 508). Στο πρόβλημα αυτό η συμβολή του τραπεζικού τομέα είναι καθοριστική. Η διεύρυνση του χαρτοφυλακίου των παρεχόμενων υπηρεσιών και προϊόντων και η επέκτασή τους με υποκαταστήματα σε όλη την επικράτεια φανερώνει την ιδιαίτερη δυναμική του τραπεζικού τομέα. Αυτή ακριβώς η εξάπλωση αποτελεί το κύριο όπλο των αρμοδίων στην προσπάθεια περιορισμού των εγχρήματων συναλλαγών.

2.3 Οικονομικές μεταρρυθμίσεις

Στην Αλβανία παρά το πολωτικό και ταραχώδες εσωτερικό πολιτικό κλίμα, στα οικονομικά ζητήματα διαχρονικά υπήρχε μια ευρεία συναίνεση και συμφωνία για τις μεταρρυθμίσεις και τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν, όπως διαπιστώνει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις ετήσιες εκθέσεις της (EC, 2005, σ. 27; 2007, σ.19; 2010, σ. 8; 2013, σ.12). Η συναίνεση εν πολλοίς είναι αποτέλεσμα της αιρεσιμότητας που θέτουν ως προϋπόθεση τόσο η ΕΕ όσο και το ΔΝΤ (που έχει κεντρικό ρόλο στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής), υποχρεώνοντας όλες τις πολιτικές δυνάμεις της Αλβανίας που ασκούν το κυβερνητικό έργο, ανεξάρτητα των δεξιών ή αριστερών εξαγγελιών τους, να ακολουθούν στον οικονομικό τομέα κοινή νεοφιλελεύθερη πολιτική που προάγει ένα δυτικό μοντέλο καπιταλιστικής οικονομίας (Bogdani & Ludin, 2007, σ. 60).

Το 2006, καταρτίζεται τριετές σχέδιο δράσης για τη μείωση της παραοικονομίας και δημιουργείται σχετική επιτροπή (Boka & Torluccio, 2013, σ. 217). Βασισμένες στο συμπέρασμα των μελετητών ότι οι χαμηλοί φορολογικοί συντελεστές συνεπάγονται και χαμηλότερη φοροδιαφυγή (Tanto, 2016, σ. 261), οι αλβανικές αρχές προχώρησαν σε μεταρρυθμίσεις προς αυτή την κατεύθυνση, Επιπλέον το θεσμικό πλαίσιο για τη λειτουργία των τραπεζών ευθυγραμμίζεται με τα διεθνή πρότυπα (EC, 2005, σ. 20)

και ξεκινά η ετήσια υποβολή μεσοπρόθεσμου σχεδίου προϋπολογισμού δαπανών με ορίζοντα τριετίας που αναπροσαρμόζεται ανάλογα με τα δεδομένα.

Τα έτη 2007-2009 οι μεταρρυθμίσεις εντάθηκαν με τη θέσπιση ενιαίου φόρου 10% (EC, 2007, σ.29) και μείωση των εργοδοτικών εισφορών στο 15%, (οι χαμηλότερες στην περιοχή) (Uldedaj, 2009, σ. 3), σε μια προσπάθεια καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας (EC, 2010). Απλοποιήθηκαν οι γραφειοκρατικές διαδικασίες αδειοδότησης και δήλωσης των επιχειρήσεων που πλέον γίνεται ηλεκτρονικά (one-stop-shop) με τη δημιουργία του «Εθνικού Κέντρου Καταχώρησης» (National Registration Center) και του «Εθνικού Κέντρου Αδειοδοτήσεων» (National Licensing Center) με αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις να ενταχθούν στην «επίσημη» οικονομία (Terezi & Karapici, 2013, σ. 10-11). Ηλεκτρονικά γίνεται επίσης η υποβολή των φορολογικών δηλώσεων και η πληρωμή των φόρων για τους επιχειρηματίες. Η μείωση της προσωπικής επαφής κατά τις συναλλαγές με το δημόσιο μείωσε και τα φαινόμενα δωροδοκίας (NiT, 2008, σ.62).

Ο νέος εταιρικός νόμος του 2008 για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας εναρμονισμένος με τον ποινικό και αστικό κώδικα, τις απαιτήσεις της ΕΕ και των δυνητικών επενδυτών κινείται επίσης στη σωστή κατεύθυνση. Ο νόμος αυτός, αποτέλεσμα της συνεργασίας διεθνών και τοπικών αρχών και ειδικών, ψηφίστηκε ομόφωνα από το κοινοβούλιο και ενίσχυσε την εμπιστοσύνη του επιχειρηματικού κόσμου στο σύστημα. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Αλβανία από την τελευταία δεκάδα των χωρών του GCR το 2007(123/134), το 2009 βρέθηκε στην 15^η θέση όσον αφορά την προστασία των επενδυτών. Στόχος είναι οι άμεσες ξένες επενδύσεις να κατευθυνθούν προς την ενίσχυση των μεταφορών, των υποδομών, και της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων της χώρας συμβάλλοντας παράλληλα στη μείωση του ελλείμματος.

Το 2012 σημειώθηκε κάποια πρόοδος στον τομέα της φορολογικής πολιτικής, με την ευθυγράμμιση της νομοθεσίας για το ΦΠΑ με το κεκτημένο και την ενίσχυση της δυνατότητας των φορολογικών αρχών για ελέγχους και παραπομπή στις αρχές (EC, 2012, σ. 46).

Το 2014 είναι χρονιά ριζικών αλλαγών στην Αλβανία. Η κυβέρνηση υιοθετεί δομικές μεταρρυθμίσεις για τον επαναπροσδιορισμό του επενδυτικού κλίματος, ανανεωμένα

θεσμικά πλαίσια για τον τουρισμό, τις στρατηγικές επενδύσεις, την οριοθέτηση ελεύθερων οικονομικών ζωνών με στόχο την αύξηση των ξένων επενδυτικών ροών και την έναρξη μιας μεγάλης εκστρατείας προσέλκυσης κεφαλαίων. Δημιουργία διαφόρων επιτροπών (Επενδυτικό Συμβούλιο, Εθνικό Οικονομικό Συμβούλιο) με τη συμμετοχή ειδικών για την εκπόνηση προτάσεων και την παρακολούθηση των αλλαγών. Τον ίδιο χρόνο ο ενιαίος φορολογικός συντελεστής αντικαταστάθηκε με ένα αναλογικό σύστημα και δημιουργήθηκαν τρία φορολογικά κλιμάκια ανάλογα με τα εισοδήματα για τις μισθωτές υπηρεσίες ενώ για όλα τα υπόλοιπα εισοδήματα καθιερώθηκε γενικός συντελεστής 15% (EC, 2015, σ. 44).

Το 2015-2016 παρατηρείται έντονη νομοθετική δραστηριότητα στα θέματα που άπτονται της οικονομίας και της απασχόλησης και μια ευρεία μεταρρυθμιστική προσπάθεια έναντι της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής (Tanto, 2016, σ. 258). Εφαρμογή μέτρων για την καταπολέμηση της άτυπης οικονομίας, όπως η εγγραφή στο μητρώο και η νομιμοποίηση επιχειρήσεων και εργαζομένων χωρίς κυρώσεις, με άμεσο αποτέλεσμα την αύξηση των δεικτών απασχόλησης. Το 2016 έγινε και η σημαντικότερη αλλαγή του εργατικού κώδικα (που ήταν σε ισχύ από το 2003), στα πλαίσια της εναρμόνισης με το κοινοτικό κεκτημένο.

Ψηφίστηκαν και τροποποιήθηκαν πλήθος νόμων σχετικών με τα φορολογικά έσοδα όπως οι νόμοι για τη φορολόγηση των επιχειρήσεων, ανάλογα με τον κύκλο εργασιών τους, και νόμοι για τις επιβαλλόμενες ποινές σε περίπτωση φοροδιαφυγής. Εκτός από το θεσμικό πλαίσιο, οι αρμόδιες υπηρεσίες εγκαινίασαν επίσημα μια εκτεταμένη εκστρατεία με επιτόπου ελέγχους και ενημερωτικές καμπάνιες σε όλη την επικράτεια για την καταπολέμηση των φαινομένων σε συνδυασμό με τη συγκρότηση ειδικών επιτροπών. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε διάστημα δύο εβδομάδων, το Σεπτέμβριο του 2015, έγιναν πάνω από 36.000 έλεγχοι σε εθνικό επίπεδο, ενώ περίπου 33.000 επιχειρήσεις έκαναν επίσημη έναρξη στο Εθνικό Κέντρο Καταχώρησης (EC, 2016a, σ.50; NiT, 2016, σ. 4). Επίσης ιδρύθηκε το «Εθνικό Κέντρο για τις Επιχειρήσεις» (National Business Centre), ως υπηρεσία μίας στάσης για την εγγραφή επιχειρήσεων και τη χορήγηση αδειών για περαιτέρω ελάφρυνση του ρυθμιστικού και διοικητικού φορτίου των επιχειρήσεων (EC, 2016b, σ. 27).

Συμπερασματικά παρατηρούμε ότι η δημοσιονομική πολιτική που ακολουθείται σε γενικές γραμμές είναι επαρκής και προς τη σωστή κατεύθυνση, όπως αναγνωρίζει σε

ετήσια βάση η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ωστόσο, και σε αυτό τον τομέα, η πρακτική εφαρμογή χωλαίνει. Η φορολογική βάση παραμένει περιορισμένη και σημαντικά χαμηλότερη από τις εκτιμήσεις. Η ουσιαστική παγίωση και αναγνώριση της άτυπης οικονομίας ως αποδεκτό τρόπο άσκησης οικονομικής δραστηριότητας έχει με τη σειρά της πρακτικές επιπτώσεις στην άσκηση της δημοσιονομικής, αναπτυξιακής και κοινωνικής πολιτικής των αλβανικών κυβερνήσεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το 2003 η ΕΕ στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει τη σταθερότητα και την ανάπτυξη στην περιοχή των ΔΒ, πρόβαλλε ως κίνητρο του εκδημοκρατισμού και εξευρωπαϊσμού τους το «χρυσό καρότο», την ένταξη στην Ένωση. Απαραίτητα κριτήρια για την ενσωμάτωση ενός κράτους είναι η εγκαθίδρυση δημοκρατικής κοινωνίας, ακρογωνιαίος λίθος της οποίας είναι η δικαιοσύνη, καθώς και η φιλελευθεροποίηση της οικονομίας.

Μελετώντας τη περίπτωση της Αλβανίας, παρατηρούμε ότι επιδόθηκε στην ευρωπαϊκή της πορεία ως ένα ανεξάρτητο, κυρίαρχο και με εθνική ομοιογένεια κράτος. Από την άλλη, το αυταρχικό, απομονωτικό και κομμουνιστικό καθεστώς που κυριαρχούσε για μισό και πλέον αιώνα, άφησε βαθιά σημάδια στην νοοτροπία και τις αντιλήψεις των πολιτών. Επιπλέον είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το θέμα της ευρωπαϊκής προοπτικής και ολοκλήρωσης απετέλεσε και αποτελεί κοινό στοιχείο της ατζέντας όλων των κομμάτων ανεξαρτήτως ιδεολογικής κατεύθυνσης και πολιτικής. Σε αυτό συντείνει το γεγονός ότι σε επίπεδο λαϊκής βούλησης, η ευρωπαϊκή προοπτική, βάσει μελετών, έχει απήχηση σε ποσοστό άνω του 90%.

Συγκεκριμένα, δόθηκε ιδιαίτερο βάρος στη μελέτη του κράτους δικαίου ως αξία της ΕΕ, ως πολιτικό κριτήριο της ένταξης και βάση κάθε μεταρρυθμιστικής προσπάθειας. Η ενίσχυση του κράτους δικαίου και η αναδιάρθρωση του δικαστικού συστήματος έχει επισημανθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως μία από τις βασικές προτεραιότητες που η αλβανική κυβέρνηση οφείλει να αντιμετωπίσει προκειμένου να προχωρήσει στην επόμενη φάση της διαδικασίας διεύρυνσης. Τα ζητήματα που χρήζουν αντιμετώπισης είναι πολλαπλά και πολυεπίπεδα. Προβλήματα ανεξαρτησίας, αξιολόγησης και λογοδοσίας των δικαστικών λειτουργιών επισημαίνονται παράλληλα με πρακτικά θέματα κτιριακών υποδομών, επαρκούς υλικοτεχνικού εξοπλισμού για τη διεξαγωγή των διαδικασιών και ικανοποιητικής εκπαίδευσης των εμπλεκόμενων.

Η συνταγματική αναθεώρηση του 2016 επιστέγασε την εναρμόνιση και ευθυγράμμιση του θεσμικού πλαισίου, περί της ανασυγκρότησης της αλβανικής δικαιοσύνης, με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Ωστόσο, η ύπαρξη κανόνων δεν εξασφαλίζει αυτόματα και την απρόσκοπτη εφαρμογή τους. Η διαφθορά, ως κατάλοιπο του παρελθόντος, αποτελεί τροχοπέδη στην εφαρμογή τους, συντελώντας

στην ύπαρξη «εφαρμοστικού κενού». Η διαφθορά, διατρέχει κάθετα το κράτος δικαίου μέσω των πολιτικών παρεμβάσεων και πιέσεων της εκτελεστικής εξουσίας, αλλά και μέσω της δωροδοκίας των οργάνων του.

Δεύτερο πυλώνα της μελέτης αποτελεί η προσπάθεια εναρμόνισης της δημοσιονομικής πολιτικής της χώρας με τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις. Παρά την πόλωση που επικρατεί στον πολιτικό βίο, όλες οι πολιτικές δυνάμεις αναγνωρίζοντας τη σημασία της οικονομικής σταθερότητας, συναινούν στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Εντούτοις, το σύνθετο και ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο της άτυπης οικονομίας, αποτελεί το σοβαρότερο πρόβλημα του οικονομικού εξευρωπαϊσμού. Οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές, η γραφειοκρατική διαφθορά, οι ασαφείς και χρονοβόρες διαδικασίες, το άλυτο ζήτημα περί των «τίτλων ιδιοκτησίας» και η έλλειψη φορολογικής συνείδησης αποτελούν τα αίτια της. Οι συνέπειες της γκρίζας οικονομίας μεταφράζονται σε φοροδιαφυγή ή απόκρυψη κερδών, άσκηση αδήλωτης επιχειρηματικής δραστηριότητας στους τομείς κυρίως των υπηρεσιών, των κατασκευών και του εμπορίου, απασχόληση εργαζομένων χωρίς την καταβολή των προβλεπόμενων ασφαλιστικών εισφορών, και εκτέλεση χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων εκτός των επίσημων καναλιών.

Διαχρονικά η ένταση των μεταρρυθμίσεων δεν υπήρξε σταθερή. Παρατηρείται ότι ο ρυθμός τους συνδέεται με εκλογικές περιόδους και περιόδους αξιολόγησης της προόδου από τα αρμόδια ευρωπαϊκά όργανα. Το θεσμικό πλαίσιο έχει τεθεί σε πορεία ευθυγράμμισης με το ενωσιακό κεκτημένο. Οι πολιτικές δυνάμεις έχουν συμμορφωθεί τόσο λεκτικά όσο και θεσμικά με τα ευρωπαϊκά ζητούμενα. Οι εγχώριοι φορείς πέρασαν από τη ρητορική υποστήριξη της ευρωπαϊκής προοπτικής στη νομική υιοθέτηση, θεσπίζοντας τους απαραίτητους νόμους και καθιερώνοντας διαδικασίες εναρμονισμένες με αυτές της Ένωσης.

Ωστόσο, σχεδόν τρεις δεκαετίες μετά την πτώση του κομμουνισμού, εξακολουθούν να κυριαρχούν στην πολιτική σκηνή της Αλβανίας στελέχη του παλαιού καθεστώτος, διαιωνίζοντας την πρακτική το κυβερνών κόμμα να νομοθετεί κατά το δοκούν προς όφελος των υποστηρικτών του, παρεμποδίζοντας έτσι την ουσιαστική συμμόρφωση με τις ευρωπαϊκές νόρμες. Η ένταξη πλέον της Αλβανίας στην ΕΕ είναι ζήτημα ισχυρής πολιτικής βούλησης και υιοθέτησης σύγχρονης ευρωπαϊκής συμπεριφοράς από το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων της χώρας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- American Bar Association Rule of Law Initiative. (2008). *Judicial reform index for Albania*, Volume IV, American Bar Association Washington.
- Arvanitopoulos, C., & Tzifakis, N. (2009). Enlargement Governance and the Union's Integration Capacity. In C. Arvanitopoulos (Ed.), *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy* (pp. 9-19). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Balliu, J. (2014). Fiscal Evasion and Shadow Economy: Albanian Case. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 1(1), 234-242.
- Bello, M., Gabeta, A., & Dhimitri, E. (2015). The Factors that Affect the Economic Growth in Albania. *Scientific Papers*, V(5), 1-21.
- Belloni, R. (2009). European integration and the Western Balkans: lessons, prospects and obstacles. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11(3), 313-331.
- Bitzenis, A., & Szamosi, L. T. (2009). Entry Modes and the Determinants of Foreign Direct Investment in a European Union Accession Country: The Case of Albania. *Journal of East-West Business*, 15(3-4), 189-209.
- Bjørnskov, C., & Potrafke, N. (2011). Politics and privatization in Central and Eastern Europe. *Economics of Transition*, 19(2), 201-230.
- Bogdani, M., & Loughlin, J. (2007). *Albania and the European Union. The Tumultuous Journey towards Integration and Accession*. London: I.B.Tauris.
- Boka, M., & Torluccio, G. (2013). Informal Economy in Albania. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(8), 212-221.
- Börzel, T. A. (2011). When Europeanization Hits Limited Statehood: The Western Balkans as a Test Case for the Transformative Power of Europe. *KFG Working Paper Series*(30), 3-18.
- Börzel, T. A., & Schimmelfennig, F. (2017). Coming together or drifting apart? The EU's political integration capacity in Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, 24(2), 278-296.
- Cohen, L. J. (2010). Administrative Development in 'Low-Intensity' Democracies: Governance, Rule-of-Law and Corruption in the Western Balkans. *Simons Papers in Security and Development*(5), 1-48.

- Commission of the European Communities. (2006). Commission Staff Working Document, *Albania 2006 Progress Report*. Brussels : COM (2006) 649final.
- Commission of the European Communities. (2007). Commission Staff Working Document, *Albania 2007 Progress Report*, SEC (2007)1429, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council; Enlargement Strategy and Main Challenges 2007-2008, COM (2007) 663 final, Brussels.
- Commission of the European Communities. (2008). Commission Staff Working Document, *Albania 2008 Progress Report*, SEC (2008)2692, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council; Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009, COM (2008) 674, Brussels.
- Commission of the European Communities. (2009). Commission Staff Working Document, *Albania 2009 Progress Report*, SEC (2009)1337, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council; Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, COM (2009) 533, Brussels.
- Council of the European Union. (2014). *Council conclusions on Albania*. Luxembourg. Retrieved from : <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/gac/2014/06/24/>
- Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the shadow economy: an empirical analysis. *Public Choice*(144), 215-238.
- Duval, L., & Wolff, F.-C. (2010). Remittances matter: longitudinal evidence from Albania. *Post-Communist Economies*, 22(1), 73-97.
- Elbasani, A. (2004). Albania in Transition: Manipulation or Appropriation of International Norms? *Southeast European Politics*, V(1), 24-44.
- Elbasani, A. (2008). EU enlargement in the Western Balkans: strategies of borrowing and inventing. *Journal of Southern Europe and the Balkans Online*, 10(3), 293-307.
- European Commission. (2005). *Albania 2005 Progress Report*. Brussels, COM (2005) 561 final.
- European Commission. (2010). *Commission Opinion on Albania's application for membership of the European Union*, COM (2010) 680, Communication from

- the Commission to the European Parliament and the Council, SEC (2010) 1335.
- European Commission. (2011). Commission Staff Working Document, *Albania 2011 Progress Report*, SEC (2011)1205 final, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council; Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012, COM (2011) 666, Brussels.
- European Commission. (2012). Commission Staff Working Document, *Albania 2012 Progress Report*, SWD(2012)334 final, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council; Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, COM (2012) 600 final, Brussels.
- European Commission. (2013). Commission Staff Working Document, *Albania 2013 Progress Report*, SWD(2013)414 final, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council; Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014, COM (2013) 700, Brussels.
- European Commission. (2014). Commission Staff Working Document, *Albania 2014 Progress Report*, SWD(2014)304 final, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council; Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-2015, COM (2014) 700, Brussels.
- European Commission. (2015). Commission Staff Working Document, *Albania 2015 Progress Report*, SWD(2015)213 final, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the committee of the Regions, Brussels.
- European Commission. (2016a). Commission Staff Working Document, *Albania 2016 Report*, SWD(2016)364 final, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions; Communication on EU Enlargement Policy 2016, COM (2016)715 final, Brussels.
- European Commission. (2016b). *2016 Economic Reform Programmes of Albania, the former Yugoslav Republic of Macedonia, Montenegro, Serbia, Turkey, Bosnia and Herzegovina and Kosovo*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/2016-economic-reform-programmes-albania-former-yugoslav-republic-macedonia-montenegro-serbia-turkey-bosnia-and-herzegovina-and-kosovo_en

- European Council. (1993). *European Council in Copenhagen. Conclusions of the Presidency : 21-22 June 1993*, SN 180/1/93 REV 1.
- Fortuzi, S. (2015). Informal Economy and Money Laundering in Albania. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, III(10), 737-748.
- Gramckow, H. (2011). The challenge of making courts more efficient – recent experiences of the Western Balkans states. *Law in Transition*, 60-71.
- Halo, A., & Llubani, M. (2016). *National Integrity System Assessment Albania 2016*. Retrieved from : https://www.transparency.org/whatwedo/publication/national_integrity_system_assessment_albania_2016
- Hoffmann, J. (2005). Integrating Albania: the Role of the European Union in the Democratization Process. *Albanian Journal of Politics*, I(1), 55-74.
- Irrera, D. (2006). *The Balkanisation of Politics : Crime and Corruption in Albania*. Florence: European University Institute, Robert Schuman center for advanced studies.
- Jano, D. (2008). Jano, Dorian, EU - Western Balkans Relations: The Many EU Approaches. *The Journal of the International University Institute of European Studies (IUIES)*, 2(1), 143-160.
- Kaser, M. (2001). Economic Continuities in Albania's Turbulent History. *Europe-Asia Studies*, 53:4, 627-637.
- Malaj, A. (2015). Individual Assessment of Judges in Albania. A General Overview and Comparative Analysis of Career Advancement and Reward Systems Based on Performance Evaluation. *Academicus International Scientific Journal*, 2015(12), 94-119.
- Mavrikos-Adamou, T. (2014). Rule of law and the democratization process: the case of Albania. *Democratization*, 21(6), 1153-1171.
- Mehillia, T., & Zeneli, F. (2013). Strategies of Albanian economy to meet EU economic policies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(99), 26-35.
- Milova, O. (2014). The Governance Impact on Economic Reforms in Transition Countries. The Case of Albania. *Journal of Social and Human Sciences*, 1(1), 53-68.

- Muharremi, O., Madani, F., & Pelari, E. (2014). Tax Evasion and Set Backs of the Shadow Economy in Albania. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(13), 398-408.
- O' Brennan, J., & Gassie, E. (2009). From stabilization to consolidation: Albanian state capacity and adaptation to European Union rules. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11(1), 61-82.
- Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2009). *Strengthening the rule of law in the OSCE area, with a special focus on the effective administration of justice*. Paper presented at the OSCE Human Dimension Seminar, Warsaw.
- Osmani, R. (2015). The level of the shadow economy, tax evasion and corruption: The empirical evidence for SEE countries. *SEEU Review*, 11(2), 6-22.
- Panagiotou, R. (2011). Albania and the EU: from isolation to integration. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 13(3), 357-374.
- Phillips, D. L. (2005). Albania. *American Foreign Policy Interests*, 27(4), 309-330.
- Prifti, A. (2016). The Corruption in Juridical and Criminal Overview, Based on Judicial Practice of Tirana District Court. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 5(3), 534-538.
- Schneider, F. (2006). Shadow Economies and Corruption All Over the World: What Do We Really Know? *IZA Discussion Papers*, 2315.
- Serjanaj, A. (2014). Albania in the European Perspective. The Fulfillment of the Copenhagen Criteria, A Necessary Condition Towards the EU. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(4), 33-38.
- Skënderi, V. (2016). The status of judges and the justice reform. An Albanian inside. *Academicus International Scientific Journal*, 2016(14), 135-147.
- Tanto, V. (2016). *Tax evasion in Albanian Economy After '90*. Paper presented at the International Conference on Economic and Social Studies (ICESoS'16). "Regional Economic Development: Entrepreneurship and Innovation", Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.
- Teqja, E. (2014). *Western Balkans : Between the fulfillment of criteria and the diversity of problems. The long way of Albania*. Paper presented at the Journal of International Scientific Publications.
- Trebicka, B. (2014). The Size of Underground Economy in Albania. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(4), 503-508.

- Trebicka, B., & Noti, E. (2016). Consequences of Informal Economy. A Case of Albania. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, IV(2), 363-371.
- Ulman, S.-R., & Bujancă, G.-V. (2014). The Corruption Influence on the Macroeconomic Environment. Empirical Analysis on Countries Development Stages. *Procedia Economics and Finance*, 16(Supplement C), 427-437.
- Vachudova, M. A. (2014). EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 52(1), 122-138.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- Albania calls. (2015). Ανακτήθηκε από : http://aida.gov.al/images/publikime/docs/albania_calls_korrik_2015.pdf. [Πρόσβαση 11 Σεπτεμβρίου 2017].
- Fullani, A. (2012). Current development stage of the Albanian economy. Ανακτήθηκε από : <http://www.bis.org/review/r120203c.pdf>. [Πρόσβαση 16 Ιουλίου 2017].
- Global Corruption Barometer. (2004). Ανακτήθηκε από : https://www.transparency.org/research/gcb/gcb_2004/0/. [Πρόσβαση 20 Ιουλίου 2017].
- Global Corruption Barometer. (2007). Ανακτήθηκε από : https://www.transparency.org/research/gcb/gcb_2007/0/. [Πρόσβαση 20 Ιουλίου 2017].
- Global Corruption Barometer. (2013). Ανακτήθηκε από : <https://www.transparency.org/gcb2013>. [Πρόσβαση 20 Ιουλίου 2017].
- Ibrahimi, G. (2016). Strengthening the Judiciary in Albania – the story behind the success of the 2016 constitutional reforms. Ανακτήθηκε από : <http://www.constitutionnet.org/news>. [Πρόσβαση 20 Ιουλίου 2017].
- Justice Reform Collection of Laws, (2017). Ανακτήθηκε από : <http://www.eurailius.eu/index.php/en/library/albanian-legislation/send/103-justice-reform-collection-of-laws/214-justice-reform-collection-of-laws-en>. [Πρόσβαση 11 Σεπτεμβρίου 2017].
- Moniquet, C. (2008). When a reform of the electoral code weakens democracy. Ανακτήθηκε από : <http://www.esisc.org/publications/analyses/albania-when-a-reform-of-the-electoral-code-weakens-democracy>. [Πρόσβαση 2 Αυγούστου 2017].
- Nadgrodiewicz, A., Nakagaki, M., & Tomicic, M. (2012). *Improving Public Governance: Closing the Implementation Gap Between Law and Practice*. Ανακτήθηκε από : <http://www.cipe.org/publications/detail/improving-public-governance-closing-implementation-gap-between-law-and-practice>. [Πρόσβαση 3 Σεπτεμβρίου 2017].

- Nations in Transit. (2005). *Albania report 2005*. Ανακτήθηκε από : <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2005/albania>. [Πρόσβαση 6 Ιουλίου 2017].
- Nations in Transit. (2008). *Albania report 2008*. Ανακτήθηκε από : <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2008/albania>. [Πρόσβαση 6 Ιουλίου 2017].
- Nations in Transit. (2011). *Albania report 2011*. Ανακτήθηκε από : <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2011/albania>. [Πρόσβαση 6 Ιουλίου 2017].
- Nations in Transit. (2012). *Albania report 2012*. Ανακτήθηκε από : <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2012/albania>. [Πρόσβαση 6 Ιουλίου 2017].
- Nations in Transit. (2013). *Albania report 2013*. Ανακτήθηκε από : https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT13_Albania_3rdProof_0.pdf. [Πρόσβαση 6 Ιουλίου 2017].
- Nations in Transit. (2014). *Albania report 2014*. Ανακτήθηκε από : https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT14_Albania_final.pdf. [Πρόσβαση 6 Ιουλίου 2017].
- Nations in Transit. (2016). *Albania report 2016*. Ανακτήθηκε από : https://freedomhouse.org/sites/default/files/NiT2016%20Albania_1.pdf. [Πρόσβαση 6 Ιουλίου 2017].
- Nations in Transit. (2017). *Albania report 2017*. Ανακτήθηκε από : https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2017_Albania.pdf. [Πρόσβαση 6 Ιουλίου 2017].
- Olters, J.-P. (2004). *Albania's Informal Economy: An Impediment to Economic Development?* Ανακτήθηκε από : [file:///C:/Users/Public/DESKTOP-KQJMK5M/Downloads/The Albanian Economy performance and policy challenges 4 th Conference of the Bank of Albania.pdf](file:///C:/Users/Public/DESKTOP-KQJMK5M/Downloads/The_Albanian_Economy_performance_and_policy_challenges_4_th_Conference_of_the_Bank_of_Albania.pdf) [Πρόσβαση 4 Αυγούστου 2017].
- Open Society Foundation for Albania. (2008). *Monitoring Report: Albania in the Stabilisation and Association Process*. Ανακτήθηκε από : www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/albania_20090202.pdf [Πρόσβαση 11 Ιουλίου 2017].

- Open Society Foundation for Albania. (2014). *National survey on perceptions & expectations towards a potential EU membership of Albania*. Ανακτήθηκε από : https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/survey_full_report_0.pdf. [Πρόσβαση 11 Ιουλίου 2017].
- Open Society Foundation for Albania. (2017). The Open Society Foundations in Albania. Ανακτήθηκε από: www.opensocietyfoundations.org/explainers/open-society-foundations-albania. [Πρόσβαση 11 Ιουλίου 2017].
- Papajorgji, E. (2014). *Globalization, Law and Privatization in Albania*. Paper presented at the 2nd International Conference on Research and Education – “Challenges Toward the Future”, Shkodra, Albania. Ανακτήθηκε από : <http://konferenca.unishk.edu.al/icrae2014/cd/pdfdoc/195.pdf>. [Πρόσβαση 22 Ιουλίου 2017].
- Paskali, A. (2015). *Tax Evasion in Albania*. Epoka University Tirana. Ανακτήθηκε από : fdut.edu.al/.../Ani-Paskali-Tax-Evasion-in-Albania.pdf. [Πρόσβαση 16 Αυγούστου 2017].
- Transparency International. (2007). *Global Corruption Report 2007 : Corruption and Judicial Systems*. Ανακτήθηκε από : https://www.transparency.org/whatwedo/publication/global_corruption_report_2007_corruption_and_judicial_systems. [Πρόσβαση 18 Ιουλίου 2017].
- Terezi, E., & Karapici, V. (2013). *The Implications that the Presence of a Large Informal Sector has on Business and Enterprises Development in Chase of Albania*. Paper presented at the 9th International ASECU Conference on "Systemic Economic Crisis: Current Issues and Perspectives". Skopje. Ανακτήθηκε από : http://www.asecu.gr/files/9th_conf_files/terezi-and-kerepici.pdf [Πρόσβαση 4 Σεπτεμβρίου 2017].
- Uldedaj, G. (2009). *Doing Business in South East Europe : What Albania Offers?* Ανακτήθηκε από : http://www.lse.ac.uk/website-archive/publicEvents/pdf/20090306_Uldedaj.pdf. [Πρόσβαση 20 Αυγούστου 2017].
- Vodo, T. (2012). *Identifying the Most Crucial Factors Giving Rise to Corruption in the Albanian Courts*. Paper presented at the World Congress of the International Political Science Association, Madrid. Ανακτήθηκε από : http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_10396.pdf. [Πρόσβαση 18 Ιουλίου 2017].

World Economic Forum, (2009). *The Global Competitiveness Index 2009–2010: Contributing to Long-Term Prosperity amid the Global Economic Crisis*.

Ανακτήθηκε από :

http://nmi.is/media/92454/wef_globalcompetitivenessreport_2009-10.pdf

[Πρόσβαση 16 Αυγούστου 2017].

Zhilla, F. (2016). The Strange Invincibility of Corruption in Albania. Ανακτήθηκε

από : Open Society Foundations website:

<https://www.opensocietyfoundations.org/voices/strange-invincibility->

[corruption-albania](https://www.opensocietyfoundations.org/voices/strange-invincibility-corruption-albania) [Πρόσβαση 11 Ιουλίου 2017].